

Hatodik évi folyam.

Pest, október 23-án 1859.

A Vasárnapi Ujság hetenkint egyszer nagy negyedrében egy és fél iven jelenik meg. — Előfizetési díj Buda-Pesten házhoz küldve vagy postal uton külön a Vasárnapi Ujságra félévre 3 ft., a Politikai Ujdonságokkal együtt 5 ft. uj pénzben. — A Vasárnapi Ujságra a Magyar Sajtóval együtt (a Politikai Ujdonságok nélkül) félévre 10 ft., július—septemberre 5 ft. uj pénzben. — Az előfizetési díj a Vasárnapi Ujság kiadó-hivatalához (Pest, egyetem-utca 4. szám) bérmentve utasítandó.

Samyl cserkesz vezér.

A hős Samyl, a „kemény vitéz,” végre foglyul esett az oroszok kezébe, Vessünk most egy futó pillanatot küzdelemteljes életének lefolyt pályájára.

Távol keleten a Fekete- és Kaszitenger közt él egy, számra csak két milliónyi nép, 1500 □ mfdnyi területen, meredek, sok helyük kopár bércezi közt, félszázadosnál hosszabb harcot folytatva az orosz czárok roppant hatalmával. E tartomány a Kaukasz, mely nevét a Kaukasz hegységtől vette. Ugyanis a Fekete- és Kaszitenger közti tért, hosszu bástyaként, a Kaukasz hegy, láncolatai zárják el, e hegységet s környékét nevezik Kaukaszusnak. E hegység és tartománytól északra, a Kuma és Terek folyók vidékén laktak egy darabig párduczos őseink is.

A Kaukasz lakó törzsek közt legjelentékenyebbek a hegylakó cserkeszek lezghiek, osszetek, abaasszok, nogaik, rizinglik, balkárok s karacsajok; ezek után jönnek a lapálylakó csescenczek, gumbetek stb. Ezek eddig szabadok, függetlenek voltak; ellenben az örmények, mingreliták, georgiaiak, imeretiaiak már régebben orosz alattvalók. Az előszámláltak mind némelyek szerint kaukazi, mások szerint finn-urali eredetűek, kivéve a hegylakó rizingli, balkár és karacsáj három törzset, mely a magyarok maradékának tartja magát.

A hegylakók a történetben többnyire a cserkesz név alatt fordulnak elő, mely is egykor a legjelentékenyebb törzs volt köztük. A *cserkessz* szó

török nyelven annyit tesz, mint utonálló, rabló, gégemetsző, sőt ha az utolsó e betűre vonást teszünk, lesz belőle *cserkessz*, mely teljesen magyar szó és annyit tesz, mint: kutat, nyomoz, keres. Mi e szóhasonlat miatt azonban ezuttal nem ereszkedünk semmi nyelvhasonlati fejtegetésekbe, hanem folytatólag mondjuk, hogy a cserkesz név, már magában eléggé jellemezni látszik e nép egykori életmódját.

Már a régi korban, mint tengeri rablókat ismerék a cserkeszeket. Azon görög városoknak voltak kivált igen alkalmatlanok, mellyek a Feketetenger partja mentében elszórva feküdtek s később a római uralom alá hajoltak.

A cserkeszek legrégebb en a Kubán partjain laktak, innét a Don folyó mellé, s innét Krimbe költöztek. A 12-ik s 13-ik században a cserkesz föld a georgiai királyok uralma alá került, kik a keresztyénséget törekedtek köztük elterjeszteni. De ez igát a cserkeszek 1424-ben lerázták, a tatárokkal békétlen szomszédi életet folytattak, mignem I. Iván orosz czár adózóivá tette őket, ki egy cserkesz vezér szép leányát birta nőül, s nekik a tatárok ellen segítséget nyújtott. A tatárok elűzvé az oroszokat, a cserkeszeket is régi hazájukból Krimből, kiszoríták, a Kubán mögé, a Kaukasz hegyeibe, mai hazájukba nyomták, adózóikká tették. A cserkeszek mindazáltal saját alkotmány alatt némi függetlenséget élveztek, 1704-ben pedig a tatárokat megverték, adójuk alól magukat felszabadították.

Azonban az orosz czárok sohasem felejtették el, hogy a cserkeszek egykor adózóik voltak; jogot tulajdonítottak maguknak e nép feletti uralomra, s alkalmilag meg is kísérték, azt erőszakosan visszaszerezni. Már I.

SAMY L.

HADSI MURAT, Samyl harcai segéde.

Péter, kit nagynak is nevezgetnek, vissza akará hódítani őket, de nem sikerült, mert a vitéz s előbb rónakon lakott, de számsra csekély nép új hazája bérceiben legyőzhetetlen bástyákat nyert védelméül.

A kulsuk-kainardi békekötés után, 1774-ben s később 1783-ban, midőn Oroszország határa a Kubán folyó lett, a cserkeszek ismét érintkezésbe jöttek az oroszokkal. A múlt század utolsó tizedében pedig az orosz hatalom föltörekvése volt, a georgiai királyságot meghódítani, honnét aztán a Kaukázust is könnyű szerrel kezükbe keríteni remélték s I. Sándor császárnak sikerült is, Georgiát hatalma alá hajtani, melyhez 1813-ban Daghesztan és Sirvan bekebelezése járult. Most már a Kaukázus és vitéz népe gyűrűként volt körülveve az orosz birodalom által, kivéve egy kis részen, mellyen a cserkeszek a tengeren még közlekedhettek a törökökkel és más idegen népekkel. De e kis rész is folytonos viaskodás tárgya volt, mert az orosz tudta, hogy a Kaukázusban só, fegyver, lőpor stb. vagy igen kevés, vagy semmi sincs, ez okból teljesen el akarta zárni azt minden közlekedéstől az idegen népekkel.

Igy körülvétele a Kaukázus és népe csaknem folytonosan, nem harcot, de ostromot állott, az orosz csároknak néha egész hatalma ellenében, s gyakran, midőn már mindenki elveszettek hitte, újra megfeszíté erejét és semmivé tette e hegyekbe benyomult orosz seregeket. Hány millió orosz katona vérzett el itt!

E harc nagyobb terjedelmet s jelentőséget 1820 után kezdett venni, midőn Hadis Izmael és utána Mullah Mohamed, két mohamedán pap, új vallásfelekezet alapítása által, a muridákat és a Kaukázus apró néptörzseit egybeolvasztani s ezáltal az oroszoknak nagyobb gátat vetni törekedett. „Minden tekintetben szabadság s harc mind halálig az idegen elnyomók ellen!” volt ez új felekezet legelső vallási alapelve. A vallás követői politikailag négy osztályra oszlottak, 1-be a nép, 2-ikba a harcosok, 3-ikba a naibok vagy vezérek, helytartók, 4-ikbe végre az Imám vagyis az egész felekezet feje tartozott, kinek katonái, testőrei a muridák voltak, melly név alatt azonban néha minden katonát megtisztelnek.

Miután Mullah Mohamed 1826-ban a csatában elveszett, követte őt a főnökségben Kasi Mullah. 1831-ben vonta magára először Európa figyelmét Kasi Mullah, midőn a Kaspi tenger mellett Burnaját, az oroszok fegyverrakhelyét, ostromolta muridáival. Ez év 26-án Taube orosz vezért példásan megverte, Karkut bevette, Stanropol mellett egy másik orosz hadtestet szétvert, Burnaját azonban, ágyuja nem lévén, nem foglalhatta el, hanem leszállván a Kaspi síkra, az oroszoktól nagy földet elfoglalt s e kerület fővárosát, Derbentet fenyegette.

Az 1832-ik év szerencsés győzelmek sorával nyílt meg a cserkeszekre nézve; augusztusban azonban Rosen orosz tábornok, erősítéseket nyervén, Kasi Mullah főfegyverrakhelye, Himry ellen intézett erős csapást, mellyet okt. 18-án be is vett, melly alkalommal Kasi Mullah elesett, kinek oldala mellett harcolt már régtől a nagy tekintélyű, rettenthetetlen Samyl, mint egyik legelőkelőbb naib, vagyis vezér.

Kasi Mullahnak Hamzad bég lépett nyomába, ki azonban 1833-ban szintén elesett. Most hosszú belviszály után Samyl lett imámmá vagyis legfőbb vezérré s pappá és első tette volt, az oroszoktól elfoglalva tartott Himryt visszafoglalni.

Samyl született 1797-ben Himry-ben a csecsencz földön. Erőtlen, gyenge testalkotású volt, de gyakorlás által némileg megedzé magát. Férfi korában közép termetű, haja szőke, szeme szürke, szemöldöke sűrű, orra szabályos, nemes vonású, szája kicsi, arczbőre felette fehér és finom, kezei s lábai igen piczik s helyesek voltak; karjainak látszólagos mozdulatlansága szilárd elhatározásra mutat; alakja egyaránt kellemes s méltóságos. Gyermekkorában már büszke, parancsoló s magába vonult volt. A hegyekben a bölcs Desaleddinhez járt, ki a Koránt olvasá s magyarázta előtte. E bölcsét a nép orakulumul tekinté, ki közvetlen Istentől veszi utasításait. Tekintélyét a nép előtt Samyl látszék örökölni, ki már ekkor meassze kiható terveket érlelt agyában s mintegy Mahomedet tűzve ki előképül, azon hitet terjeszté s hirdeté, hogy a nép főnökei közvetlen Istennel érintkeznek s e hit követőinek profétája lett. Tekintélyét nem egyszer csudákkal támogatta, mellyekhez különös szerencséje volt.

Midőn, mint főnebb láttuk, az oroszok Himryt bevették, Samyl lövést s szurást kapott, nem maradt egy ember életben, de ő megmenekült. A nép regét kezdett ez eseményről, hogy Samyl a csatában meghalt, ám Allah a nagy! ismét nyakára illeszté fejét, s vörös vonal látszik ott, hol az ismét oda forradt.

Tekintélye s eszélyessége által sikerült kivinni régi tervét, Kaukázus minden népeinek egyesítését egyetlen főnök alatt. E fáradozásai közt ügyesen fel tudott használni mindent. Proféta s hadvezér volt egy személyben s mit mint proféta ígért, azt mint hadvezér teljesíté; majd ismét, mit a hadvezér elvesztett, azt mint proféta, szónoklatával s a vallás tanaival ütötte helyre.

Egy alkalommal, midőn az ellenség éjjel meglepte lakában, környeztet leölte, s hogy ő is elveszzen, a tetőt rá gyújtá — egy ember sem maradt a házban élve, de Samyl a vidéken termett; a népet összegyűjté s az ellenséget, ki az elhamvadt üszkők közt csonjait kutató, megszalasztá. A nép egyenesen csudát látott ez eseményben.

Samyl annyira magához nyerte Kaukázus népeit, hogy az oroszok ez után csak vele folytattak háborút.

Az 1834—1836. évek az oroszokra nézve csak veszteséget hoztak. — Ahalta mellett Samyl Festuk tábornok seregét megsemmisítette s az oroszok a Fekete-tenger mellett alig bírták legfontosabb váraikat megtartani.

E működésében Samylnak angol ügynökök is kezére dolgoztak, kik Európába is osztottak szét kiáltványokat, mellyekben Kaukázus népeinek igazságos ügyét védék. Rokonszenvet költöttek ezek az élethalálra harcoló maroknyi vitéz nép iránt, de egyebet nem eredményeztek.

Változó szerencsével folyt a harc, de a cserkesz nép és profétája még mindig állt.

Miklós orosz czár megsokallta a milliókat, mellyek a harc költségeire, minden lényeges eredmény nélkül, ugyszólva az ablakon kidobattak. Maga beutazott kaukázusi seregéhez, a sikertelenség okait megtudandó. Ez alkalommal Willjamow főhadvezér mindent Rosen tábornok vállaira hárított, ez meg Dadianoff tábornok vádlásával mosta ki magát, kinek a czár saját kezeivel tépte le aranyos vállrojtjait, hanem azért Rosent is letette.

1839-ben a czár Grabbe tábornoknak erősen megparancsolá, hogy Samyl székhelyét. Akhulko várat, minden áron bevegye és Samylt elfogja, habár százezernyi serege egy lábíg föl megy is rá. El is lön foglalva Akhulko 5 napi vérengző ostrom után; 70 ezer orosz részint elveszett, részint megsebesült, de a diadalmas sereg sem Samylt nem kapta kezébe, sem egyetlen foglyot nem ejthetett, mert a várban mindenki, asszony, férfi gyerek, öreg, fegyvert fogott s kiknek foglyul kellett volna esni, leugráltak a vár szédítő magas szikláiról. Samylt nem találták a holtak közt. Eltűnt — azaz hogy nehányad magával egy magas bércz-szál hasadékába vonult meg, honnét kötélen volt leereszkedendő, de árulás folytán az oroszok nyomán mentek, kettőt társaiból el is fogtak a szikla egyik oldalán, mialatt Samyl a másik oldalon leereszkedett, s az oroszok szeme láttára s golyózáporaik közt uszta át a Kojza folyót és eltűnt a tulpárti sziklahasadékok közé. A nép e menekülést ismét csudakép bámulta.

Akhulko bevételének emlékére a czár pénzt veretett. Hogy a Kaukázus most már az oroszoké, mindenki hitte, kivált pedig Grabbe, ki magának Samylnak fejét sem becsülte 100 aranynál többre, mellyet kitűzött rá. És mi történt?

Samyl Akhulko helyett Dargo-t választá székhelyéül, népét pihenteté s készülődött, hogy 1840-ben egyszer csak el kezdé ismét háborgatni az oroszokat. Grabbe 1841-ben 60,000 embert vitt ellene; serege azonban most nem veszett el, de jól megfaragva tért vissza téli szállására. Samyl üté a vasat míg meleg volt, a visszavonult oroszokat nem hagyta pihenni, rajtuk ment téli szállásukban, több orosz zászlóalj, más alkalommal egész dandárt levágott és zsákmánykép 40,000 szarvasmarhát küldött vissza haza hegyeibe, Kiszállt a Feketetenger partjára s ott vagy hat várból kiüzé az orosz. Az ellene küzdött Anrep tábornok nem bírta a tenger mellől elüzni, Vogelsang pedig egy hasonló kirándulás alkalmával elesett. E hadjárata alkalmával Samyl ágyukat foglalt el s ez időtől fogva ő is használta azokat harcaiban.

1842-ben Grabbe nagy hadjáratra készült ellene, de Samyl kijátszá, ál támadásaival a Kubán felé csalta a Feketetenger felé, ezalatt pedig a másik oldalon a Kaspi-tenger vidékén támadta meg az orosz telepeket s állomásokat, pénzben, fegyverben, élelemben stb. roppant zsákmányt kerítvén kezébe. Ez által Grabbe ez évi hadjárata elmaradt; de a következő évben meg akarva magát boszulni, 20 ezernyi sereggel, Samyl új székhelye, Dargo ellen indult, mellyet azonban csak 10 mérföldre közelíthete meg, mert utjában sem élelemre, sem lakhelyekre s csak egy élő lényre sem talált, mindent eltakarítottak előle s éhező seregét kénytelen volt visszafordítani. Hanem ekkor Samyl nyomán ment, az icséri erdőben utolérte, bekeríté. 8 ezret levágott seregéből, a többi szétugrott s csak kevés menekült meg. Az ágyuk mind Samyl kezében maradtak. Az orosz hadügyminiszter is jelen volt e nagyszerű kudarczon s kieszközlé, hogy Grabbe visszahivatott.

Azt hitték, hogy Samyl minden győzelme mellett is, még egy illy hadjáratálal tönkre menne; azért még ez évben Golovin tábornok kiindult ellene, de csak olly sikerrel, mint Grabbe. Samyl ezt is megverte, embereit vagy levágta, vagy elfogta, úgy szintén minden ágyu és podgyász kezébe került.

Most Neidhart tábornok vette át az orosz sereget, de minden vállalata meghiusult, úgy hogy az 1843-ik év csak a diadalok hosszú sora volt a cserkeszek profétájára nézve. Neidhart is, mint elődei, elveszté a czár kegyét. Helyébe Woronzoff lépett, ki alatt a sereget 130,000-re növelték. A czár őt teljhatalommal ruházta fel a tartomány felett, melly kitüntetés előtte még senkit sem ért.

1845-ben 150,000 emberrel s 100 ágyuval indult meg, az imám székhelye, Dargo ellen; de megcsalatkozott, az ellenség nem állt elé, hogy szét-törhette volna, Samyl nem zárkozott be Dargo sánczai mögé, hogy ott 100 ágyujával embereit s tán őt is megsemmisíthette volna. Utjában ellenséget nem is látott, a vidék el volt pusztítva, sem élelmet, még csak vizet is alig kapott, Dargo tárva nyitva állt, ellenállás nélkül foglalta el; hanem serege éhezett, s ez visszavonulásra készíté. Ekkor előtért Samyl cserkeszeivel, az icséri erdőben, mint Grabbe-t, bekeríté, ágyuit, podgyászát mind elvette, éhség által megtizedelt embereit felényire leöldöste, a másik felét azonban, a segítségre siető Freitag tábornok megmenté.

1846-ban Samyl új székhelyét Wedent akarta bevenni, mellyet Samyl a kevés természeti erősítésekkel bíró Dargo helyett választott magának. Woronzoff azonban ismét rosszul számított s az előbbihez csaknem hasonló kudarczot vallott. Samyl ekkor több orosz erődöt elfoglalt.

Most a czár Woronzoffal összejövetelt tartott s belátva, hogy a Kaukázust egy csapással elejteni lehetetlen, azért több oldalról kell megtámadni, hogy Samyl kénytelen legyen erejét megosztani. Ugy lett; de Samyl távol volt attól, hogy erejét megosztotta volna; mert míg az oroszok a hegyzorosok ostromlásával vesződtek, addig Samyl áttöré hadvonalukat s hátuk megett pusztítá az orosz birtokokat; hadsoraikat megszagatá, szétzilálta s így

azokból sokat megsemmisített. E harcokban már tetemes résztvett Samyl oldala mellett, mint segéde, a vitéz *Hadsí Murat*, kinek arczképét szintén bemutatjuk.

Ezután több tábornok tett hasztalan kísérletet. 1850-ben a mostani orosz császár, ki akkor még trónörökös volt, szintén résztvett a hadjáratban, de ő sem ment többre, mint a tábornokok. 1851-ben Samyl az oroszokat a Fekete- és Kaspienger mellől több erősségeiből kiüzte s változó szerencsével harcolt egész a keleti háborúig, a mikor is egész Európa azt várta, hogy a hírneves cserkesz vezér ez alkalommal tán örökre megszabadítja a Kaukazust az oroszoktól. Samyl azonban karját sem mozdította meg; mert fia foglyul esett az oroszok kezébe s ő azt vissza akarta onnét nyerni! Midőn végre a cserkeszek ő nélkül küldtek küldöttséget Konstantinápolyba, a háborúnak már vége volt s az 1856-ki béke, meg sem emlékezett e vitéz népről, melly a háboruban télen vesztegelt!

Akhulkónál, akkoriban csak 9 éves fiát, Djammal Eddint, az oroszok elfogták, s magukkal vitték Pétervárra. Eddin fia Patimate rabszolganőtől született, s őt az aggasztott atya 1854 óta — midőn már 15 éves ifju volt — nem látta, bár visszaszerzéséért oroszlányi erővel s hiena-dühvel küzdött újabb meg újabb kirontásokban az orosz ellen. De céltalanul; fényes váltásdíj ajánlataira pedig az orosz udvar csak gunynyal felelt, s az ifju váltásdíjjal: Samyl végleges megadását s jobbágyi hódolatának esküszentesített nyilatkozatát köté ki föltétlenül.

Midőn Samyl az oroszok ellen folytatott kirohanásai között Tshondale erősséget megtámadta, s azt bevette, fölkonzultatván a hódolni vonakodókat, két hercegnőt tett foglyává családostól, s azokat Vedenébe akkori székhelyére őrizet alatt bekísértette. A foglyok Tsaricsaardné és nővére Orbeliani hercegnők voltak, valamint Drancey asszony, a hercegi gyermekek nevelőnője. A hercegnők III. György Georgia utolsó királyának leányai voltak. Különbén a foglyok irányában Samyl lovagias kimélettel viselkedett, s rangjukhoz illőleg tartattak Vedenében. E hír hallására az orosz udvar azonnal késznek nyilatkozott a cserkesz-főnök fiát a két hercegnő- s család- jáért kicserélni, mi meg is történt, de a viszonyos követelések és megtagadások folytán csak néhány hó után derült fel azon nap — márczius 11-e 1855. — mellyen a szerető atya örömdobogó szívére szoríthatá sanyargatott gyermekét. Azonban az örömet keserűség váltá fel, melly csordultig töltte meg a kinpoharat, — a fogságából visszanyert Djammal Eddin 1858-ik év szeptember havában, atyja karjai közt jobb létre szenderült. — Van még Samylnak két fia, Hasi-Mahomed 20 és Mahomed-Sabi 5 éves. Hasi-Mahomed Danial-Bég, Kharimante nevű leányát vette nőül, s ezt annyira szereti: miszerint ünnepélyesen fogadja, kivüle családi körében más nőt meg nem szenvedni.

Drancey asszony következőt mond a főnök személyéről: Samyl termete magas, arcának kinyomata nyugodt és magasztosan kedves. Viseletéből határozottság s erély sugárzik; az oroszlánya emlékeztet, midőn ez háborítlanul nyugszik. Szakála hosszú, teljes, szemei szürkék, piros ajkai hófehér fogakat takarnak, járása csendes, mi nem keleti lanyhaságot jellemez, de a mozgásnak fonséget kölcsönöz. Munkában fáradhatatlan, mert éjeket töltött könyv- és irományokkal megrakott asztala mellett. Gyakran tett népe között kirándulásokat s többnyire 15 napig mulatott a vidékeken, hol a néppel egyetemben buzgólkodván, azt hite erélyes kitartására és hona szabadságának tántoríthatlan védelmére buzditá.

Annak, hogy Samyl nem vehetett már az oroszokon többé olly teljes győzelmet, az volt főleg oka, hogy az oroszok kissé megokosodva annyi veszteség után, nem fogtak többé egyes hadjáratokhoz a Kaukazus belsejében, hanem lassan haladva előre, minden talpalatnyi földet biztosítottak maguknak erődök, sánczolatok építése által. A doni kozákokat kivéve, az egész kozák sereget, családostul mindenestől a Kaukazus körül telepíték le határ- őrség gyanánt, miáltal 80 ezer rendes s ott lakó katona volt biztosítva, ezenkívül a sereget lassankint annyira szaporíták, hogy a keleti háboru után Samyllal 300,000 rendes katona állt szemközt. Hogy ezek ellen Samyl nem sokat tehetett, magából látható. Ide járult, hogy Szt. Pétervárott atyai szívének gerjedelmét megértették, s fiát visszaküldék, kit ő most az orosz császár kegyelméből szorított keblére. Hogy föltételes volt-e e visszaadás, nem tudhatni, annyi azonban bizonyos, hogy Samyl többé nem bírt a régi bátorsággal és erélylyel az oroszok ellen küzdeni. A cserkeszek úgye mindinkább hanyatlásnak indult. Az oroszok 1857-ben főhadiszállását Vedenét újabban pedig, mint már tudjuk, utolsó menhelyét is bevették és Samyl maga is foglyul esett az oroszok kezébe! Hogy vele együtt elesett-e végkép a Kaukazus, vagy népei egy más vezér alatt ismét fölemelik-e karukat az oroszok ellen? azt a jövő fogja megmutatni. De hogy ez esemény a népre igen csüggesztőleg hatott, mutatja az is, hogy seregesen vándorolnak ki hegyeik közül, új hazát keresve maguknak a török birodalom területén, hol mint tudjuk, a szultán parancsából, igen jó fogadtatásra találának.

Kérdheti végre valaki, hogy miért volt mind e hosszú véres küzdelem; mit nyertek az oroszok, ha birják a Kaukazus kopár bérceit? Az oroszok e bércek és népeik meghódítása által, kezükbe keríték azon hatalmas bástyát és akadályt, melly az orosz tovább terjeszkedési hajlamoknak Közép-Ázsiában olly hatalmas gátot vetett.

A vén cigány.

Rozsant a kunyhó, hol lakik,
Tán nem áll meg lábán holnapig;
Teteje nincs neki, noha volt,
Ablaka, ajtója csupa fölt.

Hát belseje? Az ám csak a szép!
Egy butor-darab sincs benne ép;
Egy asztal, egy szék s egy nyoszolya —
Mindahárom hajdan új vala.

Egy hegedű is lógg a falon,
Ezen huzott nótát egykoron;
Most ehhez sincs kedve; nem csoda,
Nem hetven éves kar kell oda.

Most helyette a sors hegedül,
Csak győzze rá jární egyedül,
Olly keserves nótát huz neki,
Azt sem tudja, hogy mint rakja ki.

Arca ránczos, lába pipaszár,
Csak fogában nincs még semmi kár;
Hiszen a fog is csak jó, ha jó,
De mi haszna, ha nincs rávaló?

Száraz kenyeret rág hetekig,
Tőle az egér is megszökik;
Öltözte olly rongy, olly silány,
Keresztülhat rajta a csalány.

Száz meg száz szegénynek a baja,
Lehullt belé minden szál haja;
Még csak üstökét sem tépheti,
Hogyha egyéb dolga nincs neki,

Nincs nyugta, ha jár a faluban,
Szerencse, hogy bunkós botja van;
Csufot üz belőle a gyerek,
Szó nélkül az eb sem állja meg.

Most döcög át egy ház küszöbén,
Mondja egy rosz gyermek: Juj de vén!
A hegedűd, more, hová lett?
S taszigálja a bús öreget.

A vén more áldott jó tőrő,
Az okosabb enged, tudja ő.
Felelete csupán ez vala:
„Üssen fel a pulykanyavala!”

Vida József.

Fehérhegységi utiképek.

(A CSALLÓKÖZI UTIKÉPEK IRÓJÁTÓL.)

Első rész.

Pozsonytól Szakolezáig fölfelé.

(Folytatás s az 1. rész vége.)

Többet tud azon nagyszerű barlangokról, mellyek ezen hegységet is mindenfelé átcsikázzák, nem ugyan a hagyomány vagy a történet, mellynek jóval határa és kezdete előtt állanak, de a természettudomány.

Vagy három illy nevezetesebb érdemel figyelmet. A legnevezetesebb Detrekő-Szent-Miklós mellett, hová mindjárt eljutunk, található. A mamuthok valóban ő s nagy régi családjának valóságos sirholtja, hol többi rokonaikkal, csontjaik elvegyülve és szétszórva fekszenek. De ezen tárgyak régisége már a régészen is kifog, illy ő s lények leírása nem levén az archaeologus, de a palaeontologus tárgya, rájuk hagyjuk tehát, s a mint halljuk, már itt is megfeleltek volna kötelességüknek, és még bizonyára fognak is sokáig felegetni és feleselni fölöttök. A másik barlang épen Detrekő vára alatt áll, s ennek leírása már inkább mesterségünkhöz tartoznék, a mennyre csepkő-alakzatai belőle valóságos földalatti nagyszerű götdomot képeztek hatalmas ivezettal s dus alakokkal művészien ékesítve falait. A családást még neveli, ha őre ezernyi gyertyájával kivilágítja; mire jó szó és még jobb borraivalóért mindig kész. Mint illy götdomnak ismertetése tehát megilletne minket is, mert időnként ezen mesterséget is üzzük; de az illy leiratokra emberi kéz művei és nem az örök építőmester domjai alkotvák. Őre mutatja már egyébkint, és még inkább kifalazott és vasrácsal elzárt szép kapuzatának nyílása, hogy milly gondját viseli a hely földesurasága; hg. Pálffy. Példája nem ártana hazánk más e nemű nevezetességeinek sem.

Egy harmadik hasonló csepkőbarlang az itteni hegység legmagasabb csucsa, a Rokstun nevű hegyorom alatt nyílik, az előbbihez hasonló ábrándos képleteket mutatva: dermedt vizuhatagokat, óriás állat- s ember-alakokat stb. Rokstun sziklaormáról legügyesebben áttekinthető az itteni végtelen hegység. Föléje emelkedve meglepő kilátást élvezünk, mellyet valóban leírni nem, csak képzelni lehet: a merre a szem lát, határtalan erdő- és hegytenger vonul el lábaink alatt, mellyből a hegyormok csucsa és sziklafalai mindannyi hullámokkint emelkednek ki Itten még a rónára és utra kinyuló, másképp sokkal szelidebb végső halmok is sajátságos ábrándos alaku sziklacsoportozatokkal és roppant egyes kőszalakkal szegélyezvők. Illy halmok között, mintegy sziklakapun át tér az utas Detrekőn túl: *Detrekő-Szent-Miklós* és *Sz. Péter* falvakba. Amint a merdek hegyek közé, dülős oldalaikra rakvák házaik, némileg az eszterha alá rakodott fecskéfészek sorokhoz hasonlítanak. Az ember majdnem remeg miattok, hogy egyszer csak legurulnak, vagy ha, mit Isten ne adjon, az a két nagy hegy egyet mozdul, agyon szorítja őket.

Ezen szorongó érzet adhatott nyilván okot az előbbi hely fölől szóló következő adomára, mellylyel lakóit a vidék népsége gunyolja.

Soha-napján összejöttek egyszer, ugymond, a falu lakosai, hogy az egyik hegyet, melly már annyira nyakukra nőtt, hogy a napvilágnak is utját állta, kevésbé tovább mozdítsák. Mit tesznek?

Lekötik az öreg harang vastag kötelét, s a legerősb fenyőszálra hurkolják a hegy derekán. A falu nagyja és apraja rá csimpeszkedik; huzzák, ki hogy bírja. Hogy az eredmény becsületes szándékunknak s az erő kifejtésnek meg nem felelt, gondolható. A kötélt az első rántásra elszakadt, mire mindnyájan testök bizonyos kifejezhetlen hátulsó részével a földet nem épen kellemesen érinték, a környékbelieknek, kik a csodát bámulni jöttek, roppant hahotájára. A jó miklósiak egyébiránt azzal vigasztalák magukat, hogy ha ezen kis szerencsétlenség közbe nem jő, bizonyára célta érték volna. Másodszor még sem tarták tanácsosnak megkísérteni, nehogy a főkharang is kötélt nélkül maradjon; mi már sokkal nagyobb baj lett volna; mert azután nem csak nem látták volna a napot kelni vagy lemenni, de nem is hallják vala, ha a reggeli és esti harangszó meg nem kondul. Ezen ok teljesen kielégítő volt, hogy további szándékukkal fölhagyjanak; s az öregebbek higgadt böles tanácsa győzött a hevesebb fiatalabb rész ellenében. A dolog abban maradt. De azért nem tanácsos maig is kérdeni a lakosokat: vajjon a falu fölötti hegy régi helyén áll-e még?

Detrekő-Sz.-Péteren tul azonban a hegység önként is már mind beljebb vonul vissza hazánk felé, s a mint szélesebben szerteterjeszkedik, elveszti meredek magaslatát; tágabb magaslatain s oldalain azután a *kopaniczások*, azaz: tót irtványosok szétszórt lakai mérföldnyi távolságban egymástól szertefekszenek. Mindamellet, hogy a vidék csak illy sporadice, szórványosan lakott, hirhedt lakói és népe mégis, ugylátszik, igen közszellemű s egyesülve vállalkozó; mi által már a reformáció korában, valamint a legújabb 48-ki események alkalmával, nem kis, habár kevésbé is érdemlett nevezetességre jutottak.

Másfelől a hegység nyugatnak szerté ágazó alacsonyabb halmokban vész el, egy darabig hullámos tért képezve. — Erre viszt utunk; jobbra hagyva már a Fehérhegységet s a torkolataiból kikandikáló hegységeket, mint: Sándorfot, Jabloniczot, Szobolistot s a fölöttök uralgó Éleskő, Korlátkő, Szerencs stb. várakat; a nélkül hogy most egyet is közelebről érnénk, föl és le kapaszkodunk egy dombrol a másikra.

Az illy vidék valóságos narcoticus tulajdonsággal bír, a mint így le-föl, jobbra balra ringat. — Régiség-vizsgálónak, történettermészet- vagy egyszóval akár micsoda buvárnak kell lennie az embernek, hogy illy teknőféle hegyvölgy vidék egyforma rengetésében álomba ne szenderedjék. Adott volna azonban a jó Isten nekünk is illyesmire saját jó természetet, mint minden ő állatjának az ő szüksége szerint. Egy rom, egy torony kétes alakja már három mérfölddel előbb megpillantva, épen olly éber mint kellemetes ábrándokban ringat. Már messziről találgatjuk és jósolgatjuk: vajjon gót, hát ha épen román izlésű egyházat vagy várat jelez? Hát még az elménk utvezetőjébe beletanult vidék története, milly élénk képeket fest élénk mindenütt ott, hol más csak parlag ürességet lát. Lehet azután hogy olly nagyon is mélyen bele révedezünk és álmodozunk is, de aludni, — azt nem, még illy kopár uton sem tesszük; van ugyanis elég más mit átaludnunk kell.

Több óráig folyhatott már így utunk, midőn egy illy halomról a völgybe leereszkedve, mind erősebb kénkőbűz ütődék szaglós érzékünkbe. Ezzel jelenti magát nem épen a legkellemesebben a fák és kertek közöl kifejlődő *Szmredák* falucska. A név, mint látni, mivel sem kellemesebb hangzatu, mint a hely szagú; de ereje ab-

ban áll, hogy ez is nem csak pusztá név, nomen, de omen is; szlávul Szmredák bűdöst vagy bűzítőt jelentvén. Bűzös legét és nevét egyszerűn jótékony meleg forrásának és fürdőjének köszöni, — de nem csak ezt, hanem hirét is!

Elijedve mondja talán a jó olvasó, hogy illy hazai hires fürdönket soha még csak emliteni sem hallotta! Ártatlan építhetünkkel semmi esetre sem akartuk megijeszteni. Eszünkben sincs egy igénytelen meleg víz fürdönnek valami különös celebritását költeni. Az illy holmiból mi már is többet birnánk, mint a mennyit elviselhetünk. Ugy vagyunk velök, mint egyéb hires hazai celebritásainkkal, például nevezetes költőinkkel, művészeinkkel, tudósainkkal stb. Az ember mindannyiszor majdnem lelkiismeretfurdalást érez, valahányszor egy új illy meteor megjelenik egünkön, nem levén képesek az eddigieket is méltányolni; volnánk pedig illyenekkel meglehetősen megáldva, míg ellenben közönségünk apathicus szervezete kisebb áldást nyert a receptibilitás tekintetéből a fogadásra, mintsem mink az adásra; mi azután természetesen az apathicusabb kedélyt inkább ellenünk lázítja, mint sem irántunk lelkesíti. Illy gondolatok komolyan nyugtalanítanak bennünket, valahányszor vidéki levelező író kollegáink például vidékük ujdonat új vagy csak ujonan felélesztett, feledett fürdőjük dicsőségét kürtölik: apellálva az illetőkre, a közel és távol közönségre — hogy pártolják! — pangván pedig e mellett a mi igazán világhírű fürdőink is javában. Hogy ugyanez az eset, valahányszor egy ifju irodalmi óriás hirdettetik, legújabb elmeterméke következtében előfizetési ivetszegezve mellünknek, azt, ha a hasonlatot nem folytatom is, mindenki megérzi. Hogy is győznénk ennyi dicsőséget megbirni, hát meg aztán — fizetni is!?

Nem illy mindennapi nevezetességnek köszöni hirét a mi Szmredákunk. Kiváltságosabb az, — a kiváltság pedig nálunk mindenha már csak ért valamit! — nem hiában hogy megyei tisztújításaink fényko-

rából szól kelte. Egész Nyitra vármegye énekelte alig két tizedév előtt a hires restaurationalis nótát:

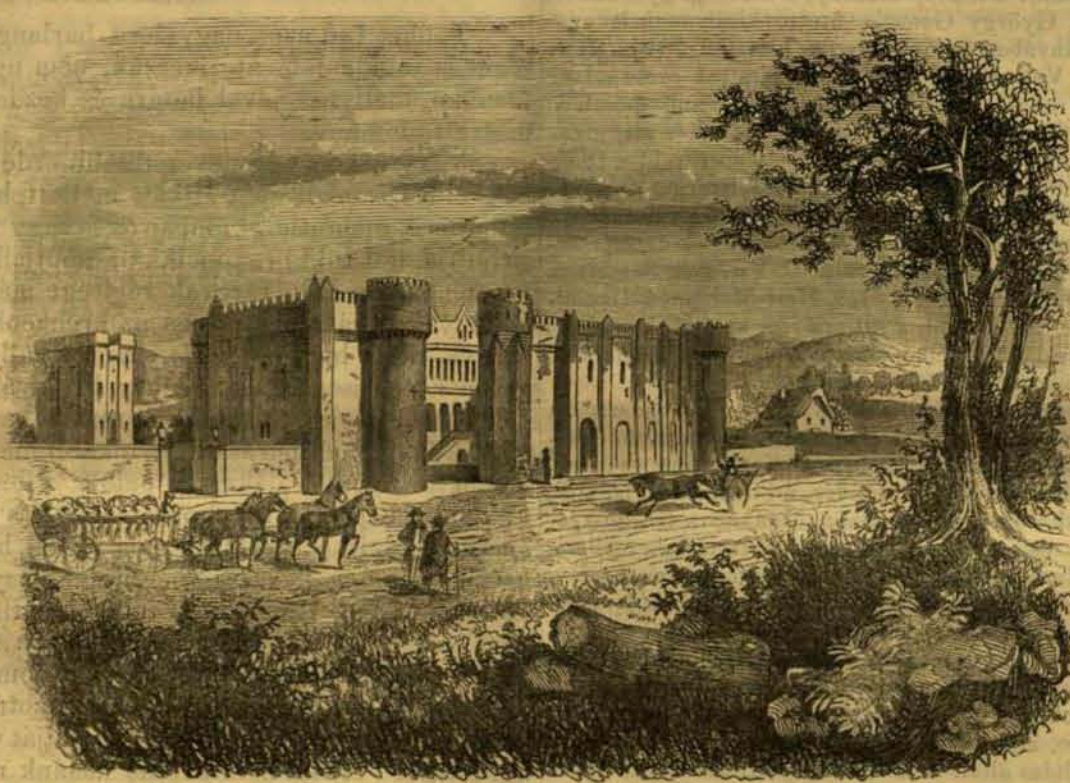
Kisütött a nap sugára
V-risz Szmredákjára!

De rövid év a három, és három év multán az ellenfél imigyen felelt:

Nem sűt már a nap sugára
V-risz Szmredákjára,

Bűdös annak minden kutja. S így tovább; nem épen a legaeszteticusabb hangon folytatva a refrain. Itt a szomszédban lakott akkor Nyitra hires alispánja V. ur, kinek e fürdő is sajátja, hol a gazdag ur még hazánkban is páratlan vendégszeretettel nemcsak szívesen látta a jövő és menő vendéget, de a fürdőjét használó és látogató vendégeket is hetekig marasztva mindennel ingyen ellátta. A nap azonban ki is sűtött, be is sűtött, el is hunyt V. ur alispánja és Szmredákja fölött, azért ő még sem tágitott csak hajszálynit sem ritka vendégszeretetésében, s a fürdő minden látogatója most is csak úgy, mint hajdan az ő örökös vendége. Ez, gondolom, kedves „avis au lecteur“; francziául mondjuk, nehogy mindenki megértse és „au pied de lettre“ vegye.

Azalatt már a kis halmok utunkon mind nagyobb hegyekké növekednek megint, a mint Szakolcza felé közelegünk, hol lekanyarodva már kikészülnek hazánkából zordonabb északi éghajlat alá. Gyönyörű kilátást és visszapillantást nyujt Oreszko, azaz Diós nevű

A válaszuti kastély Erdélyben. — (Lásd a szöveget 510. lapon.)

legmagasabb hegyhát utunkon. Egy tekintettel átláthatjuk tetejéről a völgykatlanokban rejlő számos kis falvakat, mint Kovalovot, Vieszkát, Podbudint, Oreszkót, Vidovánt, Vlecskovánt, előttünk és mellettünk Chropov, Rochov, Radosov, nagyobb helységeket. S ezen obstrusus fészkek mindannyia majdnem ismét egy-egy nevezetességet rejt még magában, — természetesen nem az olvasó, de a régész számára, ki a nevezetesség dolgában nem annyira kényes: Egy kis gót torony, régi feliratu kehely, kereszt vagy harang többnyire elég neki, hogy fáradozását dusan megjutalmazva érezze, s ha más nincs, beéri olykor egy árva regével is.

Igy szól Radosov vagy máskép, talán magyarosabban: *Radosócz* völgyében a legenda egy kápolnáról, mely most csinosan ujon épülve díszlik, de hajdan remetek lakásának omladéka, „mohos mesés régiség“ volt. Egykor sz. Szaniszló, midőn a lengyel dühös Boleszló üldözte, erre vette panaszos utját a keresztyenség atyjához Rómába. Beesteledve fáradtan kopog be a zarándok e hegyalja szőlőviskói egyikének ajtaján, két istenfélő öreg koldusasszony fo-

Azalatt megint tovább haladunk, s a mint tovább érünk már is:

„Léptenkint marad és fogy
és véget ér nemsokára“

a hazának véghatára. Végpontján még a régi hires Szakolcza városa áll. Méltó öre hazánkknak! Méltóságosabban csakugyan, s még is nyájasan, nem is mutathatná magát, mint innét szőlőhegysége tetejéből. Nincs egyetlen háza sem, sőt ablaka vagy ajtaja, mely elrejtve maradna. Nyílt és derült arcczal, mintegy Istenhozottal felénk mosolygva fogad. — De erről a következő szakaszban a visszautban.

(Vége az I. résznek.)

Az utolsó budai basa.

Történeti elbeszélés JÓKAI MÓR-tól.

(Folytatás.)

Reszkettek-e Buda várának falai, romlásuk előérzetében? hajladozott-e a lófarkas zászló a palota ormán szélcsendes időben? nem égtek-e az aranyozott betűk a szerály ajtai fölött, valahány-

Visszapillantások az olasz hadjáratra: A halottak eltemetése. — (Lásd a szöveget 510. lapon.)

gadja nagy örömmel az ismeretlen zarándokot. Elfeledve, hogy egész nap éheztek, sűrögnek forognak, hogy a fáradt utas elé valamit állithassanak.

De kamrájokban a már tegnap izetlenül félretett száraz kenyérdarabon kívül, bár mint kerestek is, mitsem találhattak. A szent kegyeletesen fogadja ezt is; megáldja Isten nevében, s ime a legjobb ízű falattá változott. Azóta a ház bőségben uszott. Szegény és gazdag egyiránt részesült áldásában. Csak a két gonosz szívű szomszéd nem tűrhetette, hogy úgy mond, a koldusfaj nálánál boldogabb. Fejére gyújták tehát éjjel a lakot. Az isteni áldás azonban ekkor sem távozott. A lángoknál fényesebben, dicsőült alakban jelent meg az azóta örökségbe költözött szent, megvédte könyörgése által azokat, kik éltében vendégül fogadák mint zarándokot. Azóta, régen volt, a megmentett lak kápolnává és remetek lakává lön Sz. Szaniszló tiszteletére szentelve; s a vidék népe maig kegyelettel látogatja. Kell-e szólóbb és magasztosb emlék nálánál, mely az emberi legmagasztosb erények egyikét illy értelmesen hirdeti a népnek.

szor a szultán keresztül ment rajtuk? nem reccsent-e mindig egyet a trón, midőn fellépett rá? . . . közelg a végveszély Budavára ellen!

Junius 3-án reggel jött át a keresztyén sereg előcsapata a Dunán Esztergom alatt; azon szent hadsereg, mellynek küldetése volt Budát, ezt a legszebb gyöngyöt kitörni az ozmán urak koronájából.

Kilenczvenkétezer és hatszázra ment a harcosok száma: hatalmas hadsereg! a millyennel a török az ideig nem mérközött még Európában. Ezek között volt huszezer magyar, s a birodalmi seregeken kívül az egész keresztyén világ minden nemzetének önkénytesei, kik ez uj keresztes háborúra Magyarország földére sereglettek. Spanyol grandok, Escalona és Vexas hercegek, Valero marquis, gróf Zuniga; brit lordok, francia lovagok egyesíték zászlóikat, egy ügyért, egy lélekkel küzdve.

Társzekerek, ágyuk beláthatlan sora követte a fényes hadsereget; a roppant ostromszerek halmaza fogalmat ad a hadkésztületekről, melylyel e nevezetes táborozás megindult.

Tizenkét öreg ágyu, réslövő, gördült nehéz hengereken előre;

tíz ökör birta huzni mindegyiket; ötven kisebb faltörő ágyu, harminczöt más tizfontos golyókat lövő; harminczhat csataágyu: nyolczvan csataágyu rézből; a többi vas volt mind: tizenkét követő haubicz, tizenkét mozsár, két mázsás bombákat hajító, nyolcz olyan, melly három mázsás bombákra volt számítva, nyolcz pedig négy mázsányi lövegeket hajított: kisebb bombákat hajító üstöt hoztak tizenkettőt. Ezekhez kétezer gyújtógolyó, volt felhalmozva hatezer granát, tizezer harminczfontos, hatvanezer huszfontos, harminczezer tizfontos faltörő golyó, harminczhatezer csataágyukba való, négyezer lánczos-golyó; nyolczezer három fontos szakálás gömb; tizenkétezer kartács; töltött bombák két, három, négy mázsásak tizenháromezer, kisebb fajta ötezer; kézből hajítani való granát nyolczvannégyezer; görögtűz ötven mázsára való, 2800 mázsá olomgalacsin a muskétákhoz; huszonnégyezer ásó és csákány tűzaknak vágásához, kétszázezer homokzsák az ostromsánczok készítéséhez, kétezer darab sánczkaró, falszorító lánczok, kapukat berontó petárdák, ötszáz ostromhágcsó, ugyanannyi tüzdárda, akkor még legujabb találmány; a törökök soha sem kóstolták még; ötszáz keresztvasas kasza; ötvenezer csatacsillag; kétszázezer vashorog, kétezer szurokkoszoru, öt mázsá terpentín, husz mázsá olaj gyújtószerekül, kétszáz mázsá salétrom, ugyanannyi kén! egy egész pokol kiállítására elegendő készlet!

Hát a szultán mit csinált?

Öseinek nagy győzelmeit olvastatá fel magának a háremben. Konstantinápoly elfoglalását Mohammed által, a Csaldiráni ütközet leírását Szelim alatt, Rhodus meghódítását, Belgrád elesését s midőn öseinek nagy tetteire vére felhevült: akkor előparancsolá lovait, szolákjait, csokodárjait; megfuvatta a trombitákat, talpra állított hatvanezer gyalogot, tizezer lovast, és megindult velük — vadászni. Szüntelen vadászott; ez volt egyetlen nagyraívágása.

Vadászkiséréte egész hadsereg volt, vadászata egész utazás, hajtóvadászatai valódi csaták; a csataldsei vadászaton csak ember elesett harmincz; képzelhetni ebből a vadak számát.

Egyszer havas tél derekán egész udvarával rendre hajtotta a kirkkilesei, aidosi és karinabadi erdőket; a kényelmes basa urak, háremnöveltek fáztak nagyon, utoljára könyörögtek neki, hogy menjenek már haza pihenni Adrinápolyba. Akkor meg aztán egy lovaglásban hazavitte őket, husz óráig le nem szállt a lórul, sem ő, sem kísérei, fele az uton lehullott a fáradságtól. Ebben a vadászaton csak tizenkétezer embernek fagyott el a lába.

A magával hordott Dülbendagasi jegyezte napról napra, minő hős tetteket követett el a padisah e vadászaton alkalmával. Ezek foglalták el a török birodalom történetének lapjait. Voltak udvari költők, a kik versekben is megénekelték, ha a szultán nyolczvan lépésnyiről eltalálta a vadat nyilával.

A hajtóvadászaton kerületébe néha medvéken és farkasokon kívül, bujdokló zsványok is kerültek, azokat azután vadászaton végével különös gyönyörűségül szokták a szultán előtt karóba huzni; ez volt a legnemesebb vad.

Egy ilyen multság belekerült néha „egy egyiptomi kincs“be. A képletes keleti nyelv ezzel a kifejezéssel nevez meg hatszázezer aranyra menő összeget.

A hadsereg pedig félév óta nem kapott zsoldot és kenyeret.

Mohammed nem gondolt semmire a vadászaton kívül. A népmonda azt tartá felőle, hogy valaha a trónról letaszított Szelim átkozta őt meg azzal, hogy soha nyugta ne legyen, mindig lovon üljön, s még se legyen belőle semmi dicsősége. Másoknak csodafoganattal kellett birni, mert Mohammed később sérvet kapott, s fájdalmat okozott neki a lovonülés, mégis kénytelen volt vadászni és újra vadászni, mialatt a nemesebb vadak egyenkint estek el a kereszténynek csapásai alatt.

(Folytatás következik.)

A válaszi kastély.

(Erdélyben.)

A dézs-kolozsvári utban fekvő válaszi kastély, hasonnevű falu közepén, Erdély újabb izlésben épült szebb uri-lakai közé sorozható s igen szép helyen áll; jelenleg az ország egyik legvagyonosabb s hazafias lelkű földbirtokosa, báró Bánffy Albert tulajdona. A kastélyt az 1848-i polgárháboru alkalmával a zavargók — mint annyit Erdélyben — nagyon megrongálták, s csak most az új birtokos által kezd kiépülni. Udvarát szép angol kert díszíti, mellyen a kastélyhoz nem-messze fekvő berek szélén álló malom

kristálypatakja kigyózik keresztül. Kapuja előtt szalad az országút.

E kastély istállójában találhatik jelenleg a híres *bonczidai ménés*, Erdélyben hajdan a zsibaival együtt, sőt tán a fölött is a legelső Most mindkettő megpusztult s csak maradványaik vannak.

A kastély korábban gr. Bánffy Dénesnek volt birtokában. Z.

Visszapillantások az olasz hadjáratra.

VII. A halottak eltemetése.

Egy nagy hadvezér egykor végig lovagolván a holtakkal borított csatamezőn, felkiálta: „A csatavesztés után semmi sincs borzasztóbb, mint a győzelem.“

Epen úgy kiálthatott volna fel Napoleon császár, midőn *Buffalora* mellett a *Ticinón* átjövén, a *Magenta*-i vérmézőt megszemlélte. *Solferino* mellett ugyan, a két részről háromszor annyi ember esett el, ott azonban a csatavonala mérföldekre terjedt, míg itt a borzalom műve a lehető legszűkebb térre volt összeszorulva.

Képünk a *Ponte di Magenta* melletti vasuti pályaudvar környékét tünteti elénk, hol a vasut a *Navigliora* (hajózható csatornára) épült hidon vezet keresztül.

Junius 5-ke volt. A nap már kora reggel égető sugarakat vete a szétrombolt vidékre. A francziák azon véleményben, hogy a csata e napon újult erővel fog kitörni, rendezék hadvonalaikat, a midőn a reggeli könnyű ködfátyol elvonultával láták, hogy az ausztriai tábor főereje nagy sietséggel vonul délkelet irányában *Abbate Grasso* felé, s csak egy csekély rész küzd még *Ponte di Magenta* mellett, hogy a visszavonulást fedezze.

A francziák vezére nem volt azon helyzetben, hogy a visszavonulókat tetemes erővel üldözöbe vehesse, s csak néhány lovas ezredet küldött a körülményekhez képest jó rendben hátráló háborogtatására.

Reggeli 9 óra tájban a francziák egészen urai lettek azon térnek, mellyen az előbbi napon e nagyszerű csata végbemene.

Most már nemcsak a bevett szokás s az emberiség kívánta, hogy a győzők mindenekelőtt a halottak eltemetéséről gondoskodjanak, hanem előre látható volt, hogy az akkori roppant forró nyári napokban, ha a temérdek holttest csak egy pár napig is temetetlenül marad, a vidéket ragályos betegségek fognák ellepni.

A két részről mintegy 15,000 halott feküdt a mezőn: a sebesültek száma természetesen még ennél is nagyobb volt, azonban napjainkban, kivált az ugynevezett „egészségi hadcsapatok“ (Sanitätskorps) behozatala óta, a sebesültek, még a csata hevében, arra készült kocsikra rakatnak, s úgy vitetnek orvosi kezelés alá. Hogy mindemellett, különösen rohamok alkalmával, számos sebesült marad a mezőn, kertekben és berkekben, nagyon természetes.

A győzőnek tehát az emberiség nevében mulhatlan kötelessége, hogy a megnyert csatamezőn rendet alkosson; a sebesülteket, nemzetkülönbség nélkül a katonai kórházakba vitesse, a halottakat eltemesse.

E napon tehát a vasuti pályaudvar mellett, hol máskor az utazók tarka serege jött és ment, s a vonat egy pár percnyi időzés után ismét tova robogott, a legszomorubb kép rajzolódék a szemlélők elé.

A sűrű népességgel borított vidék lakói rendeletre, sőt felhívás nélkül is szekerekkel a helyszínére tódulának. A katonák, az arra alkalmasabb helyeken mély gödröket ástak s erre megkezdődött a borzató látványt mutató temetés. Illy alkalmakkor csak egyre van tekintet; t. i. hogy a holttestek elég mélyen a föld gyomrába rejtessenek, a többi mellékes. Lehuzzák-e a holtakról a még használható öltözéket, vagy nem, az időtől s körülményektől függ: Gyakran a sietség miatt alig érnek rá az emberek, hogy a halottakról a csizmát vagy bakancsot lerántsák.

Midőn a mély gödör feneke egészen be van rakva sorban helyezett halottakkal, földet hánynak rájuk s aztán egy második sor következik. Vadnyargalás között érkeznek a halottakkal megrakott kocsik a tátongó sírok mellé. A legedzettebb férfiak elfordítják arcukat, midőn a mereven és eltorzult, vagy aludt vérrel elrondított, néha egészen meztelen emberi alakokat a kocsikról le kell szedniök. Kettén látnak a munkához: egyik a halottnak hóna alá nyul, a másik a lábakat ragadja meg, s úgy teszik válogatás nélkül barátot és ellenséget egy közös sirba

Mondják, hogy Napoleon császár egész testében reszketett, midőn régi szokásból a csatamezőt végig lovagolta. Erősítik, hogy egy illy látvány birta őt arra, hogy a *solferinói* nap után egyszerre olly meglepő hajlamot mutatott a kibékülésre.

A növényélet külső tényezői.

Munkásság teszi az életet, s ennek nyilatkozásai ama nélkül nem történhetnek. Ezen életnyilatkozások előállítására azonban bizonyos föltételek, tényezők szükségesek, mellyek részint *belső*, az életerő és szerves anyag viszonyaitól függők; részint *külső*, azaz külső befolyások. Ez utóbbiakról számítjuk a növényeknél a *fényt, meleget, villanyosságot, gősköri léget, vizet és földet*.

A külső élettényezők sorát a *fény*-nyel nyitjuk meg, melly a szerves testek körül hatalmas szerepet játszik. Az állat a fény

erősebb befolyása alatt világosabb és szebb színbe öltözik, testmüködése gyorsabbak és élénkebbek, a külvilág anyagai könnyebben és jobban feldolgozhatóbbak. Még kézzelfoghatóbbak a hatások a növénynél. Tudjuk, hogy a növény a fény és levegő szülötte, mert ezen két tényező nélkül nem tenyészhetik. Nem ide mutat-e azon körülmény, hogy a szobába helyezett eserepnövénynek szára, levele és virága az ablak felé hajlik, hogy a pinczében csirázó burgonya a léglyukon át a fény felé siet, hogy a sűrű erdőségekben a fák mind inkább felnyulnak, világosságot keresendők. Nem tapasztaljuk-e továbbá minden lépten, hogy a levélzöld (chlorophyllum) kifejtését, következőleg a levél zöld színét a fény eszközli. Hiszen, ha a növény a fény elől elvonatik, meghalványul, fejéres vagy sárgás színt kap, szintén mint az ember, ha börtönökben, bányákban stb., szóval a világosságtól elvonultan sok ideig élt. A növényeknél vannak ugyan e tekintetben kivételek, amennyiben látunk olyakat, mellyek bár árnyas helyeken, bokrok tövében, földalatti üregekben stb. tenyésznek, mégis szép zöld színnel kérkednek, mint a *kapotnyak* (*osarum europaeum*), a *szagos müge* (*asperula odorata*), a *négylevelű csillár* (*paris quadrifolia*) és sok *moh*. A működéseket is emeli a fény hatása. A növények, mellyek annak folytonosan kitétetvék, nagyobb tömörséggel, sűrűbb nedvekkal bírnak, részeik nagyobb fejlettségre tesznek szert, gyümölcseik fűszerebbek, izletesebbek lesznek, és hamarabb megérnek. Van azonban egy időpont a növény életében, midőn a fény magasabb foka nemcsak nem szükséges, hanem valóban káros, értem a csirázó növényt, mellynek gyengébb rostjai az erősebb fény általi izgatásra elsorvadnak, s a növény elhal.

Nagyrészt a fény hatásától függ e növényeknél azon jelenet, melly a virágok bezáródásában és ismétli kinyílásában, a leveleknek egymáshoz, vagy a szárhoz lapulásában és ismétli lekonyulásában áll, vagyis a növények *álma* és *ébredléte*. Ezen tulajdonságon alapul az ugynevezett *virágóra*, miszerint a virágok kinyílásából és bezáródásából a napnak idejét meghatározhatni, amennyiben vannak növények, mellyeknek, virágai reggel vagy délelőtt, mások ismét, mellyek délben, délután vagy este nyílnak Linné állított illyet az uppszalai fűvészkertben. A mutatókat olly virágok alkoták, mellyek a napnak bizonyos óráján nyílnak és záródnak, melyekből hát az órát is meg lehetett határozni. Illyen órák összeállítására következő növények választathatók: a *nagy szulák* (*convolvulus sepium*), melly reggeli 4 órakor, a *dudca csorbóka* (*sonchus oleraceus*), vagy ehelyett a *mezei katáng* (*katángkóró*, *cichorium intybus*), melly 5—6 óra közt, a *kis egérfül* (*hieracium pilosella*) vagy helyette a *mezei csorbóka* (*sonchus arvensis*), melly 6—7 óra közt, a *kerti peremér* (*matika*, *calendula officinalis*), melly 7 órakor, a *piros tikszem* (*anagalis arvensis*), melly 8 órakor, a *mezei peremér* (*calendula arvensis*), melly 9 órakor, a *jégvirág* (*mesembryanthemum crystallinum*), melly 10 órakor, az *ernyős sárma* (*ornithogalum umbeallum*), melly 11 órakor nyílik, a *bojtóvirág* különböző fajtái, mellyek délben ébrednek föl. A *délestei csilla* (*scilla pomeridiana*) 2 órakor, a *hossznyaku méhpiilis* (*mirabilis longi flora*) 4 órakor, a *szomorú darucsőr* (*pelargonium triste*), 6 órakor, az *éjeli pörölyke* (*cestrum nocturnum*), egy Délamerikából származott eserepnövény esti 7 órakor, az *illatos csészekürt* (*oenothera svaveolens*) 7—8 óra közt, az *esti mécsvirág* (*lychnis vespertina*) esti 10 órakor nyílik. Vannak növények, mellyek csak tiszta időben nyílnak ki, esős időre bezáródnak, mint az *esői peremér* (*calendula pluvialis*), egy disznóvirág a Kap körül. — A levelek irányának korszaki változására az időjárásnak nincs befolyása, amennyiben azok határozott időben alusznak el és ébrednek föl. A levelek álma egyébiránt nagy mértékben függ azoknak alkotásától és összetételétől. Így minél gyengébbek a levelek rostjai és minél összetettebbek azok általában, annál nyilvánosb nálók az álom. Ahonnan némely szárnyas levelű növényeken (hüvelyes növényeken, de jelesül az érzikéken) világosan lehet azt észlelni, mellyek sokszor annyira érzékenyek, hogy pusztá megérintésre is álomra hajlanak.

A növények *setélbeni világosítását* vagy *villódzását* egy részben a fénynek köszönjük. Illyen villódzás az ásványokon is észlelhető. A *gyémánt* és *smaragd* villódzásának *Du Fay* volt első tanuja, ki azt tapasztalta, hogy az említett ásványok igen erősen világítottak, ha a napon soká heverték, s elvesztették ezen tulajdonságukat, ha a napnak kitéve nem voltak. A *gipsz*, *kőszó*, *foly-* és *mészpát* csekélyebb mérvben mutatja ezen tünetet. Más ásványokat

föl kell melegíteni, hogy villódzók legyenek, egyiket erősebben, másikat gyengébben. A *gyémántpor*, *folypát* itt is kitünik. Némelyek erőművi hatás következtében bocsátnak fényt magukból. A *horganycsillám* (*Zinkblende*) és *dolomit*, ha vakartatik, vagy karcoltatik, tünékeny világítást eszközöl; ha két *kovarcsdarab* egymáshoz dörgöltetik, ha a *csillám* (*Glimmer*) hirtelen szétöretik, vagy széthasíttatik, fényes szikrákat lövel ki. Néha az eső is világít, ha sok villanyos anyagot tartalmaz. Bergmann az 1759-ik év szeptemberében két olly tüzesőt látott, mellyek cseppjei a mezőn szikráztak, s ezen két éjszakán az egész mezőség tüzzel borítottnak látszott.

A növények világítását *Linné Erssébet* (a nagy Linné leánya) fedezte föl elsőben, az uppszalai fűvészkertben a *nagy sarkantyuka* (*tropaeolum majus*) virágán, későbbben *Haggeren*, Svédországban más növényeken is látta. Bizonyos virágok ugyanis, mellyek sárga, veres, vagy fehér színekkel ékeskednek, meleg nyári hónapokban, különösen július- és augusztusban, naplemente után, derült és tiszta időben, s termékenyítés idején, apró fényszikrákat szórnak ki, mellyek csakhamar elenyésznek, de megint előtűnnek. Zavadzky és utána mások is az illyen mulékony világítást villanyos természetűnek tartják. Szembetűnő fokon mutatják ezen tünetet a *napvirág* (*helianthus*) némely fajtái, a *kerti peremér* (*calendula officinalis*), a *kis* és *nagy bűdöske* (*tagetes patula et erecta*), a *tüzes lilium* (*lilium bubiferum*), a *tubarózza* (*polyanthes tuberosa*). Sárospataki tanár *Molnár István* ur pedig az *egérfarku csiczkoron* (*achilla millefolium*) látott illyenmü világítást, szépeességi útjában 1834-ben. Néha a villódzás huzamosb ideig tart. Hiteles adatokból tudjuk, hogy a *berssen vérfűrt* (*phytolana decandra*) levele egy folytatában 3 óráig világított, majd kékeszöld, majd sárgászöld fényvel. A *villós fulej* (*euphorbia phosphorea*) megsértése következtében kifolyt tejnedv Brasiáliában több másodperczig szokott egy huzamban fényleni. Ezen huzamosb világítást a természetbuvárok villós anyag kifejlésének tulajdonítják. — Az elhalt növények és növényrészek is hasonlóképpen képesek ezen jelenet előidézésére, különösen akkor, ha bennök már a rothadási hajlam megvan, ha a szétbomlás kezdete mulatkozik, vagy tán épen folyamatban is van. Nem hallották-e hírét olvasóim! az ugynevezett *revének*, korhadt farészeknek, mellyekkel kis gyermekek setétben egymást ijeszteni szokták? Belföldi növényeink közt ismeretesek e tekintetben a *fűs-*, *tölgy-*, *bükk-*, *egérfűs*, különféle *fenyőfajok*, sőt a *burgonya* is.

Nem kevésbé érdekes a villódzási jelenetek vizsgálása az állatvilágban. A rothadt hus világítását *Fabricius ab Aquapendente* fedezte föl elsőben a *báránghuson*, s 1600-ban közölte azt. *Bartholin* 1641-ben, Montpellierben egy darab hussal tett kísérletet, melly egyes pontjaiban ugy világított, mint ha gyémántokkal lett volna behintve. *Boyle* a rothadó *dévérkeszegen* észlelte a villódzást, s egyszersmind megjegyezte, hogy légüres térben ezen jelenet nem mutatkozik.

A szárazon élő állatok csak igen kevésszer fejtenek ki villós anyagot, mint az *éjjeli és fénylő mecsér* (*lampyrus noctiluca et splendida*), az *éjjeli szökecsér* (*elater noctilucus*), a *villanyos rinya* (*scolopendra electrica*). Ujabb tapasztalatok is megerősítették a *földi giliszta* (*lumbricus terrestris*) villódzását, mellyet az ifjabb *Flangergues* 1779-ben fedezett föl.

A világításnak sokkal pompásabb színjátékát tárják fel éjjelenként a tengernek élő és holt lakói. Ha a tenger csendes, ezer meg ezer csillag látszik annak felületén szétszórva; ha mozgásban van, ott tündöklök leginkább, hol a hullámok megtörnek, vagy szilárd testekhez csapódnak; gyakran a hajó közelebbi tére világol csak, jelesül azon barázda, mellyet a hajó a tajtékozó hullámon hasít. Gyönyörű ezen látvány a naptérítők közt, s ki azt nem itt észlelte — mond *Humboldt* — annak, csak tökéletlen fogalma van ezen színjáték fonségéről. Semmi kétség már ma, hogy a tenger világítását annak lakói eszközlik, jelesül a csigolyátlan tengeri állatok, mint az *ásalagok* (*infusoria*), *virágállatok* (*anthozoa*), *bomlassok* (*medusae*), *tüskebőrűek* (*echinodermata*), *puhányok* (*mollusca*), a *csigolyások* közül a *halak*, mellyek néha prédájok oda csalására használják azt. Ezen jelenetnek okát, melly az állat önkénye szerint növekedhetik vagy csökkenhet, itt is, mint a növényeknél bizonyos villónemü anyag kifejlésében keresik, melly a nemi részekkel közelebbi, a légkör villanyos állapotával távolabbi viszonyban látszik állani.

T Á R H Á Z.

Kazinczy Ferencz születésének százados évnapja

az Akademia által folyó október hó 27-dikén a magyar nemzeti Muzeum díszteremében fog ünnepeltetni.

Az ünnepély kezdete: d. e. 10 órakor. Az ünnepelt nagy férfiú *márvány mellszobra* Ferenczy és Marsalkótól a díszteremben, — a főrendű hölgyek által készített *történelmi festmény* („Kazinczy Ferencz és Kisfaludy Károly első találkozása,“) Orlai Petrics Sámueltól, a rotundában lesznek felállítva.

A program részletei a maga idejében hirlapilag lesznek közzétéve. A karzatokra, melyek egyedül nőknek lesznek fentartva, a *belepti jegyek* Kubinyi Ágoston cs. k. kamarás és muzeumi igazgató urnál kaphatók.

Azon nap este ünnepies előadás a *nemzeti színházban*. — Az Akademia által a kor egyik első éremvésnöke Fabris Antal ural készített *emlékérem* bronz példányai a nemz. Muzeum egyik előteremében lesznek kaphatók 2 ujfton. Kik arany vagy ezüst példányokat óhajtanak, előfizetés mellett az Akademia pénztári hivatalában tehetik megrendeléseiket: az elsőbiknek ára 120 ujft., az utóbbié 12 ujft.

A mellszobor gipsz- vagy a *történelmi festmény* kőrajzu példányai, valamint az ünnepeltnek életnagyságu mellképe (Heinrich Tugát mesterműve után) magán vállalatok tárgyai.

Jelentetik továbbá, hogy az ünnep napján adatik ki az Akademia megbízásából alulírt által szerzett illy czimű életrajzi emlékműnek: „*Kazinczy Ferencz és Kora*“ első része; melly kevés példányban nyomtatván, a 40

Az egyházi épületek épen nem, — az iskolái a szenvedett és előre kiszámíthatlan veszteséghez képest, felényire sem valának biztosítva.

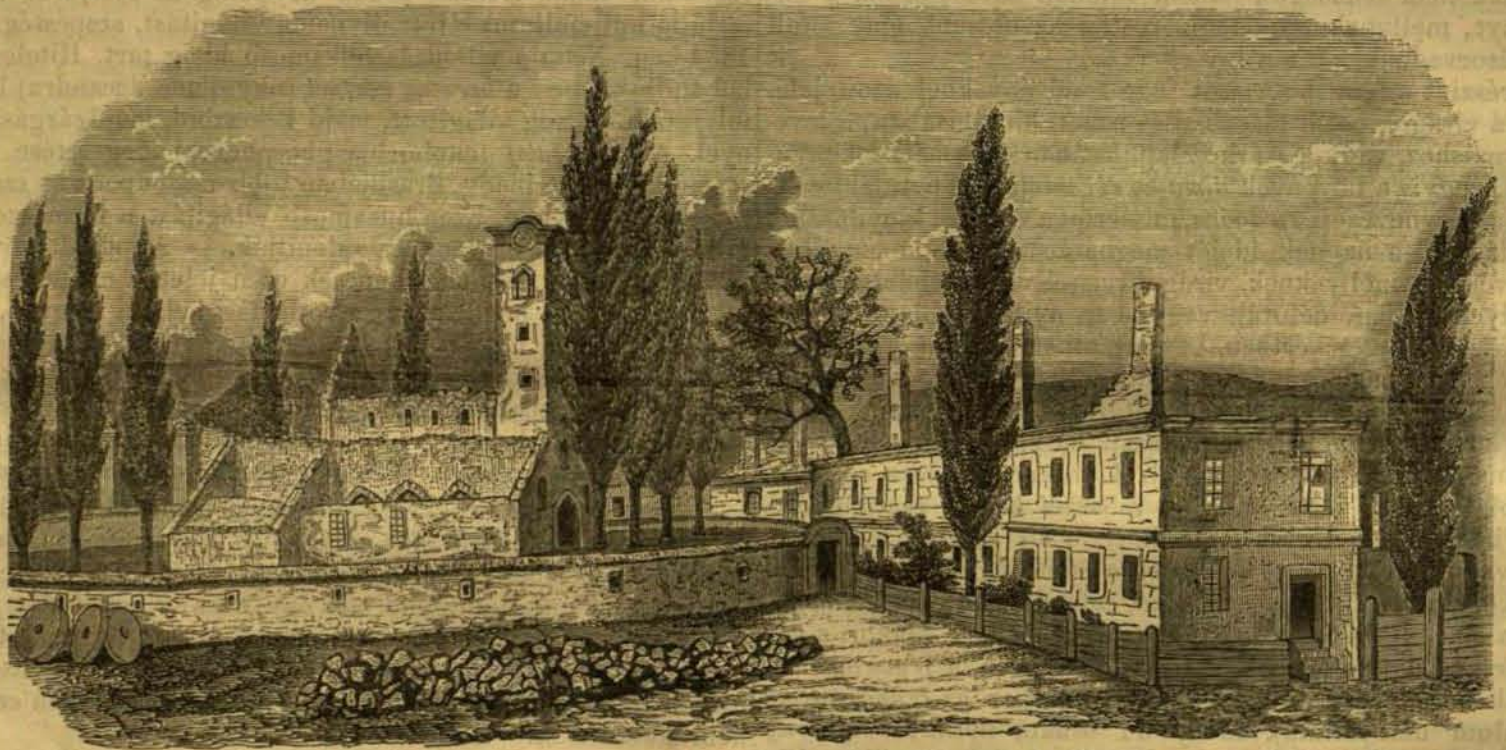
E szerint a nemzeti művelődés ügye, — ha a részvét a nagy veszteséggel egyenlő mérvben nem nyilvánul, tizedekkel lesz hátravetve. De meggyőződésünk, hogy az igazság Istene a csapásokat csak azért méri ránk, hogy a keresztényen erények gyakorlására serkentsen, s az Ur háza csak azért ontatott le, hogy fölépülve dicsőbb alakban hirdesse az Alkotó dicsőségét, nagyságát.

Az nem lehet, hogy a láng nagyobb volt légyen, mint az eloltó könnyűmennyiség, s mi ezt annyival kevésbé hiszszük, mert a részvét első hangjai épen olly oldalakról jöttek, honnan azt várnunk alig lehetett. — Valláskülönbség nélkül siettek szomszédaink a nagy csapás első szükségének fedezésére, megemlékezve, hogy iskolánk is valláskülönbség nélkül osztá a művelődés áldásos gyümölcseit minden időben.

Szegény vidékünk azonban nem elég arra, hogy illy országos csapás súlyát elviselje: utat nyitunk tehát, hogy az ország minden lakosa a lehető legkevesb áldozattal s egyszersmind a nemzeti irodalom pártolásával járulhasson e szent ügyhöz.

„*Szigethi Vészkönyv*“ czim alatt egy történelmi és szépirodalmi albumot adunk ki, mellynek jövedelme a nyomtatási költségeken kívül, egészben a leégett egyházat és iskolát illetendí.

Hazánk minden nevesebb íróját felszólítottuk és ezennel felszólítjuk a közreműködésre, s teljes hittel vagyunk, hogy e felszólítás remélt sikerében

A mármaros-szigethi ref. egyház és iskola. (Leégett 1859. aug. 10-én.)

ivet meghaladó, s két arcképpel (Kazinczy Ferencz 1791. és 1828.) ékesített, negyedréti diszkiadásra az előfizető megrendeléseket 8 ujftával Akademiai pénztárnok Tóth Lőrincz ur fogadja el. — Novemberben következik, hasonló diszkiadásban, s a Ferenczy-Marsalkó-féle szobor photographált képmásával ékesítve az „*Akademiai Emlékkönyv* okt. 27-kéről 1859,“ melly a nemzeti Muzeumban tartandó szónoki és költői előadásokat foglalandja magában. — Magános emlékkiadások az ünnepre, melyekre a hazafiak figyelme ezennel fordittatik: 1) *Gróf Desewffy József és Kazinczy Ferencz Levelezések*, két kötetben; 2) *Kazinczy Ferencz és Berzsényi Dániel Levelezések*; 3) *Kazinczy Ferencz Levelezése Kisfaludy Károlylyal és ennek körével*. — *Kazinczy Ferencz Munkái* diszkiadása is előkészítettik a legilletékesb kéz által, s róla később az illetőnek külön hiradása fog szólni. — Kelt Pesten, okt. 14. 1859. Toldy Ferencz, akad. titoknok.

Felszólítás a „Szigethi Vészkönyv“ ügyében. *)

Vannak dolgok, melyeknek sohasem szabad elavulniok, vagy divatból kimenniök; és köteleességek, melyek alól egyetlen felebarát vagy mivel ember sem vonhatja ki magát soha.

Illy ügyre hívjuk fel most a magyar olvasó közönség figyelmét.

A mármaros-szigethi h. h. egyház és iskola augusztus 10-én a lelkesi és tanári lakokkal együtt, dühöngő tüzezsnek estek áldozatul. . . . Hazánk egyik legrégebb építészeti emléke kiigazíthatlan rom; a harangok ércnyelve elnémult és azon épület, melly e vidékre századon keresztül a magyar műveltség sugárait hinté, fedéltelenül szomoruan tekint szét a pusztulás feletti

*) Ajánljuk e lelkes felhívást s a jótékony czélt t. olvasóink szives figyelmébe. Szerk.

nem csalódván, a t. közönségnek csekély anyagi áldozatáért nemes szellemi élvezet nyujthatunk.

Előfizetési ár postai szétküldéssel 3 uj forint. Megjelenésidő 1860 januárja. — Az előfizetések hozzánk M.-Szigetre utalandók, mégpedig folyó év október végéig, hogy a nyomtatandó példányok száma iránt magunkat tájékozhasassuk.

Felszólítunk minden nemesérzésű honleányt és hazafit e szent ügy buzgó felkarolására.

Szives gyűjtőinknek tiz előfizetőre egy emlékpéldánnyal kedveskedünk. — M.-Szigeth, augusztus 15-kén 1859.

Szilágyi István, iskolai igazgató,
P. Szathmáry Károly, tanár,
a „Szigethi Vészkönyv“ szerkesztői.

A tárogató nyomai a jász-kunoknál.

Csak nem lehet a sajtó hatását tagadni s azt, hogy hazánkban már nem csak széltiben olvasnak hirlapokat, hanem hallgatnak is a szép szóra. Ime a mit a lelkes gróf Fáy István 30 év óta szünni nem tudó szorgalommal keresett az ország minden zege-zugában, eredmény nélkül: az most, ugylátszik a gróf ur egyszerű hirlapi felszólalására napvilágra bontakozik.

A tárogató nevű régi magyar hangszer nyomai szaporodnak. Mi nem tudjuk, mi hasznunk lesz belőle, ha a hangszert magát végre megtaláltuk; akad-e ember, a ki fúni fogja tudni; nem lesz-e az teljesen elavult, tökéletlen hangszer, mellynek a zenekarok mai szervezetében többé semmi hasznát nem fogjuk vehetni? Ezt, mondjuk, nem tudjuk, de nem is törődünk vele.

A kutatás fáradsága eléggé meg lesz jutalmazva, s a haszon a közre nézve elég nagy lesz, ha ismét egy történelmi emlékműt emelhetjük ki a fele-

dés homályából. S e czélből örömmel üdvözöljük ezen ügy azon lelkes felkarolását, melyet hazánk érdeklét helyeiről tapasztalunk.

Mióta a *nyitrai* első tudósítást közlöttük e lapokban, azóta ismét két új közlemény érkezett hozzánk, melyek szintén szép sikerrel kecsegtetnek.

Az egyik levél ős Buda várából küldetett hozzánk s a *Jászokról* szól:

I. „A Vasárnapi Ujság 40-ik számában Nyitráról volt egy cikk közölve; benne s gróf Fáy István urnak a 24-dik számban „Felszólítás Magyarországi cigánybandáihoz című cikkében egy nemes, nemzeties tárgy van fölemlítve, emléke hozva, mely iránt — mint ügybarát — buzdulva levén: közlöm, a tárogató magyar-hangszernek — gyermek koromban tudomásba vett — nyomait a Jászságban.

Mária Tereziáért folyt örökös háborubán, a jászok s kunok önálló banderiummal is bírtak, e banderium tárogató mellett ment csatára; a tárogató igen jelesen s lelkesítőleg fújta hangszert, a vitézeknél egész a lélekhez tudott avval jutni; talán sejté, hogy ő az utolsó tárogatósa a jász-kunoknak, talán azért lehet minden darabjában valami bűvös vegyülék, mintha hattyudalát fujná. A jász-kunok ez utolsó tárogatójának *Kováts* — ha jól emlékszem — *György* volt a neve; a banderium azonban tárogatójának vezetőnevet, talán hogy szeretetének emlékét hagyja, s hogy örökítse azt művészetében, Siposnak keresztelék el, s utódjainak e hisztóriai nevet adá.

Ezen tárogató megvan még mai napig, családi ereklyekép egyik utódnál Jászberényben, láttam is egyszer, szép erős készületű esztergályos mű, szilvafából látszik lenni, kevéssel nagyobb mint a cigány klarinét, a hangot változtató lyukaeskák rézbillentők nélkül; pusztán vizsgálatból látszik, hogy hangja messzeható. Most azonban megfújni nem lehet, mert nyelve el van veszve.

A tárgy netalán avatottabb fölemlítésére atyafiasan felhivom figyelmét jászberényi gymnasiumi tanár Sipos Orbán barátomnak, kinek boldogult jó atyja szájából hallottam leginkább a fönnebbieket, s még azt is tudom, hogy a tárogató — régen elmúlva, új hangokra várva — most hüvelyében egy szekrény alsó fiókjában van.

S. I.

A másik levél a *Kunságra* vonatkozik:

II. *Kun-Szentmihály*, okt. 18-án. Örömmel ragadok tollat e néhány sor leírásához, mivel meg vagyok győződve, miként régebbi időkre vonatkozó minden nevezetesség minden igaz hazafinak édes meglepetésül szolgál; tudatom tehát, hogy az annyira keresve keresett *tárogató* egy példánya, ez a magyar nemzeti hangszer, városunkbeli *Belicsai* Mátyás tanácsnok ur birtokában van, — hogy ez valósággal eredeti, azt sok okom van hinni. Az idő rövidsége miatt nem nyerhetek alkalmat az adatok megszerzéséhez, de reményem, miszerint a tulajdonos ur és némely egyes értesítések alapján tudomására jutok — mennyire már kissé hallottam — annak valóban érdekes történetéhez, a mikor is nem mulasztandó el, a részletes leírást ezen becses lapunkban t. szerkesztő ur szíveségéből közleni.

Bors Károly.

Egy vidéki ember levelei Pestről.

I. (Megérkezés vasuton.)

Tudnotok kell, hogy egyedül csak azon magyar emberhez illő becsület és hazafias szándékból indultam Pestre, mert sokat hallottam és olvastam e szép és nagy városról. Tulajdon szememmel akartam látni, igazat mondanak-e az utazók és újságírók?

A buzám asztagban volt; a szüretet az idén két nap alatt bevégeztem, rendet csináltam otthon azon esetre, ha valamikép halálos baj érne hosszas és veszedelmes utamon, s miután házat és csűrömet a tűz ellen biztosítottam, befogattam abrakos szürkémet, bucsut vettem családomtól és jó embereimtől, s a poros uton délutáni 2 órára bú nélkül elértem *Mezőtúr* alá.

Alig tekinték itt élés-tarisznyám fenekére, midőn a távolból hatalmas fütty hangja érinté fülem dobját, végig nézék a mezőn, délkelet irányában, s megpillantám ama sűrű sötét füstoszlopot, mely a vasuti vonat közeledtét jelenté.

Rögtön minden élő test lábra kapott körültem. Csengettek, kiabáltak, szaladoztak, mintha meg sem állna előttünk a vonat, s csakugy futásban kellene a saroglyára felkapaszkodnunk.

Alig volt időm, hogy megmondjam kocsisomnak: vessen még egy marok szénát a csikók elé, aztán fogjon izibe, menjen késedelem nélkül haza, ne igyék sokat az uton, s tisztelje nevemben az otthonvalókat, a midőn előttem csörtetett el a 600 mázsa nehéz s mégis olly deli könnyűséggel futó gőzgép, s utána mintegy husz darab különféle kocsis, rakva utazókkal és árúkötegekkel.

Azt gondoltam, használom az alkalmat, jól megnézem a gép minden porcikáját, hogy megírhassem haza, miben áll tulajdonképen annak a főmestersége, de nem igen maradt időm a bámulásra. A kocsiról leugrálok konduktorok vékony, hegyes hangon kiálták, hogy ez itt „Meszethúr!” s csak 5 perczig állunk meg.

Néztem, hogy pogyászomat a kocsira tétessem, de ekkor már egy pár kék inges, pléhsapkás legény fellökte ládatam valahová, s nekem is intének a kocsiból, ne sokat kászolódjam, hanem válasszak helyet, ha nem akarok itt maradni.

Mikor felültem, s jól elhelyezkedtem, megrándult a kocsis velünk, én egy kicsit megtántorodtam, de szerencsémre megkapaszkodtam a mellettem ülő urnak a pipaszárába. A csutorát ugyan kitorstem a pipaszárból, de szerencsémre azon derék úri ember fogai közt valami nagyobb kárt nem okoztam. Engedelmet kértem tőle, mondtam: hogy most vagyok először vasuton, s aztán szent volt köztünk a béke.

Ezalatt már javában vittek bennünket, mint valami elkárhozott lelket. Hallottam, mint küzd, viaskodik, susorékol előttünk ama pokoli műszer. Minduntalan a füstfelleg alá látszánk rohanni; e szikrákkal világított gomoly volt irányadónk, mint egykor ama fényes felhő, melyet Izrael fiai a pusztában követének. A minthogy e pillanatban mi is egy igen nagy pusztán nyargalánk végig, és Izrael fiai közül is minél számosabban találkozánk köztünk.

Kitékinték a kocsis ablakából. A mi közel volt, az szemet kápráztatva suhant el mellettünk. A mi távol volt, jól megismertem. Észak felé a Berettyó nádasai között mint parányi fehér pont csillogott a templom tornya *Turkeiben*, mintha mondta volna: „könyvű most nemzeti uramnak Szolnok felé röpülni; de volna csak *Turkeiben* dolga, majd megmutatnám én, hogy napleszálltaig csakugyan nem ezammogna ide.” Igazat mondott. Mezőtúrtól Szolnokig pogánynak való stáció volt hajdanában. Most ugyilátszott, nem mi nyargalunk arra, hanem az rohan felénk. A távol és makacs *Szolnok*, mihez olykor fél napon át sohajtozánk, bár ott pihenhetnénk már közelében, tárt karokkal sietett elénk, mint egy szerelembe esett leány. Ellenben Turkei tornya ridegen vonula félre, s kicsinylőleg nézett egykor büszke, de most már meghódított társnőjére.

Ilyen hasonlítások jutnak eszébe vasuton még élemedett koru embernek is, ha másodpercenként pontosan tudja, hány öllel siklik tova otthon hagyott feleségétől.

Időközben megemlékezém az illedelem szabályairól, s elhatározám, hogy valami magamhoz illő tárgy felett beszédet kezdek uti-társaimmal.

Szemközt velem egy pár igen csinos öltözötű fiatal ember ült. Vettem észre, hogy igenis uri-rendből valók lehetnek, kikkel resteltem volna köznapidolgokról, az időről vagy a rossz természéről értekezni; azért is gondolám, jó volna tán így szólítani meg őket:

— Bizony szép dolog ez, a mennyire már az emberi ész vitte a mai világban; délután 2 órakor kocsira ülünk Mezőtúron, estére 8 órára Pesten vagyunk!

De még (torok-köszörülésképen) el sem köhintém magam, hogy szóljak, a midőn azon ifju urak közül az egyik társához fordula, és mondja:

— Szerencsésen választottuk napját, melyben utra keltünk. Ma vasárnap van. Este 8 órára Pesten vagyunk. Holnap reggel 6 óra előtt Bécs táján. Estére Prágában. Kedden reggel Drezdában, azon nap este Berlinben. Szerdán alkonyat táján pedig Párisban. Épen a *Ploermeli bucsura* érünk oda.

Ily beszédek hallatára el kellett ismernem, hogy mondókámmal legalább is *elkéstem*. Hogy fejezzem ki csodálkozásomat a felett, hogy estére Pesten leszünk, olly emberek előtt, kik Párisig meg sem akarnak állni?

Végig tekinték ifju uraimékon, s valóban első pillanatra nem néztem volna ki belőlök, hogy tisztán keresztyéni szándékból csakis valami ájtatos *bucsura* végett indultak illy messze utra. Azonban csakhamar eszembe jutott, a mit a napokban olvastam valahol, tudnillik, hogy illynevű híres *opera* most Párisban nagy divatba jött.

De azért tévedésemben is tanultam valamit, s mondám magamban „jó Isten! ezek nem sajnálják a fáradságot, innen Párisig török magukat, csak-hogy egy új operát hallhassanak, nekem pedig sokszor messzire tetszett házamtól tisztartó uram csüreig menni, a mikor ott játszottak színészeink.

Ezután balra fordulék, azonderék, öreges forma ur felé, a kinek az imént a pipáját kiütöttem a szájából. Szivarozott és beszélgetett fiaival, kiket, (mint észrevehem beszédéből,) a szünnapok elteltével visszakísért Pestre, az iskolába.

Nagyon tetszett nekem ez az öreg ember, a ki fiait, még itt az uton is mindegyre oktatta, és egyremásra figyelmeztette.

— Meg tudnátok mondani — szóla kis diákjaihoz — minő sebességgel megyünk e pillanatban?

— Hogy lehetne azt megtudnunk, édes atyám?

— Nagyon könnyen édes fiaim. Látjátok itt, a távirda sodronyát tartó karókat? Ezek egymástól rendszeren husz ölnyi távolságra vannak a földbe verve. Vegyétek ki az órátokat, olvassátok meg, hány másodpercz alatt haladunk el tiz illyen karó mellett s akkor tiz karó kétszáz ölet fog jelenteni, s akkor megtudhatjátok, hány öl esik egy másodperczre?

A fiucskák ügyes fejszámolók voltak. Magam is hozzá fogtam ugyan a számításához, de én még ismételni sem tudtam magamban a feltett kérdést, mire ők csaknem egyszerre kiáltának:

— Édes atyám, mi valósággal *hat ölet* haladunk minden másodpercz alatt.

Nagy kedvteléssel hallgattam e család beszélgetéseit. Szerettem volna, ha ez öreg elkezdte volna magyarázni, miben áll tulajdonképen a távirának is a mestersége? Ugy vettem azonban észre, hogy a gyerekek ezt már régen tudták. En is olvastam valamit e dologról, sőt tán mernék is otthon, (a hol én vagyok a legokosabb) erről egyetmást elmondani, hanem a mi az írást illeti, félek, perczegni talánna ujjaim között a toll.

Tovább hallgatám a fiait oktató atya beszédét.

— Emlékezel-e fiam — mondá a kisebbnek — mikor otthon tanitódtól először hallottad, hogy a föld forog, mit feleltél neki?

— Igen jól emlékezem. Azt mondtam neki, ha a föld forogna, akkor hiába várnám, hogy a laptá, melyet feldobtam, a kezembe hulljon, mert azalatt, hogy a laptá odafele jár, én a földdel együtt, ki tudja mennyire, előre haladtam?

— Valóban azt felelted, hanem aztán tanitód megmagyarázta a dolgot, s te az ellenkezőről győződted meg. Azonban most saját szememmel láthatod, hogy a laptának, ha a föld forog, mindig oda kell leesni, a mely irányban előbb magasra dobtad.

— Itt magyarulod meg ezt, édes atyám, a vasuton?

— Epen is csak itt, és sehol másutt különben. Nézd csak. Itt van a kezemben dohányzacskóm, jól meg van töltve zsiros ártándival. Felvetem a kocsit tetejéig. Mig oda jár a levegőben, több telik el egy másodpercznél; im a dohányzacskó megint a kezembeesett vissza, holott most számítottuk ki, hogy egy másodpercz alatt kocsihat egész öllel haladt előre. Világos tehát, hogy ha valami nehéz testet olly helyről dobunk fel, melly maga is sebes mozgásban van, azon test a levegőben utánunk fut egy darabig, s végre azon irányban látszik leesni, a honnan azt egyenesen feldobtuk. Ha én a kocsit tetején ülnek, onnan hajtánám fel zacskómat, egy másik ember, ki minket az utfélről nézne, valósággal látná, hogy az én dohányzacskóm a levegőben utánam szalad. Az én szemem azonban nem látja a feldobott test futását, mert azon irányban, a mint az futott, én is azon gyorsasággal haladtam a kocsival előre. Így történik a földön a feldobott laptával is.

A gyermekek jól megérték a vett magyarázatot, csak azt nem foghaták meg az első pillanatra, honnan ered azon törvény, hogy a mozgó alapról feldobott testnek a mozgásban levő alpnak irányát még akkor is követni kell, a midőn a kettő között az összeköttetés megszűnt?

Szinte megütődtem rajta, mint tehet fel ez az öreg ember illy nehéz kérdést e gyermekeknek, a midőn hallám, hogy az idősb gyermek olly könnyedén vágá ketté a nehéz csomót, hogy a mikor meg volt oldva, nevetnem kellett töprenkedésem felett.

— Úgy vagyunk mi ezzel, édes atyám, mint mikor én otthon a patak mellett kövel hajgálok. A kezem a követ viszi, a meddig érem, s aztán a kő magától is megy tovább. A vasut is visz minket, s velünk a dohányzacskót is: azért ha el is szabadul egy pillanatra kezünkől és a kocsiról, utánunk kell jönnie, mert annak mindegy, akár a kezemnek, akár a kocsinak sebes mozgása dobta előre.

— Helyesen feleltél, fiam. A gyakorlati tanulság pedig ebből az: hogy Isten örizen valakit azon gondolattól, hogy a vasuton, midőn a kocsi sebesen előre rohannak, bármely okból kiugrani merészelnék. A kocsit sebesenete folyvást hajt minket, mint a te kezé a követ: ha tehát valamiképen elszabadulnánk e kocsiról, olly erővel sujtatnánk a földhöz, mintha valaki minket hét nyolcz ölnyi távolságra dobna előre. Ez pedig bizonyos halál.

Illy beszédek között folyt utunk; én pedig elhatároztam magamban, hogy irok a feleségemnek, s nem kinoztatom tovább az én legkisebb fiamat a „Quae maribus“sal, hanem küldöm még a jelen évben Szegedre a reáliskolába.

Mint jutottam e napon Pestre? nem irom meg körülményesen. Irtak már előttem illy utazásról mások sokkal szebben és okosabban.

Elég az hozzá, hogy falvak és városok tündéri gyorsasággal tűnedeznek fel előttünk. Pilis mellett megpillantottam a budai hegyeket kékelleni. Büszkén néztünk le az utfélen elhaladó fakószekerekre. A konduktorok mind jól betanult legények voltak, csak a magyar faluk neveit nem tudták helyesen kimondani. A többi között egyszer hallom, hogy: *Ile, Ile*. No hiszen, gondolám magamban, ha most *Ilyén* vagyunk, akkor mindjárt valahol Szalontán tesznek le bennünket. Azonban oda vetem szemem az indobáz homlokára, és olvasom onnan, hogy tulajdonképen *Üllőn* vagyunk. Egy szóval, úgy a mint az ujságban hirdette van, este 8 óra és 25 percz után (a vasuti órák szerint) szerencsésen a pesti pályaudvarba értünk.

De mielőtt még ezen, ugyszólván, új városrészek épületei közé jutnánk, tapasztalám, hogy a nagy világ közelébe értünk. Künn a mezőn jobbról balról veszteglő utazó és áruszállító kocsiakkal találkoztunk, mellyek annál sürübben következtek egymásután, mennél belebb haladtunk. Láttam olly kocsit, melly 20,000 számmal volt megjegyezve, a miből kiszámíthatám, hogy ha e társaságnak csakugyan 20,000 kocsija van, s azokat sorba állítaná, kitennének legalább is husz mérföldet! Borzasztó forgalmat feltételez illy roppant közlekedési készség, kell is, hogy a török határszélétől Csehország északi végpontjáig a személy- és áruszállítást eszközölhesse. A forgalom azonban még ennél is nagyobb, mert Komárommal átellenben, Szönytől kezdve, egy másik vasut is vezet Bécsig. A közlekedés legóriásibb eszköze emellett még mindig a Duna, mellyet 125 gőzös 450 vasból készült rakhajó, s még egyszer annyi, külön nagyságu, evezős fahajó hasít.

Csodálatos alaku épületekkel koszoruzott, s ezer mindenféle szint játszó lámpákkal világított udvarra értünk. A vonat egy kapu íve alatt fedél alá dörömbölt. A konduktorok nem mondták, de mindnyájan tudtuk, éreztük, hogy hazánk fővárosába *Pestre* érkezünk.

A midőn kiszálltunk, furcsa gondolatom akadt, elmondom, mert ugy sem irom én e sorokat nyomtatás alá. Mért nem volt készen ez a vasut Kardszag-Ujszállástól fogva egész az Araltóig ezelőtt 1000 évvel, akkor tán ő s Árpád is egy kicsit többet hozhatott volna Ázsiából Európába a dicső magyar fajból, melly annyi idegen elem között romolhatlanul mai napig él és uralkodik — úgy a hogy.

Nagy Tamás.

Irodalom és művészet.

(*Pályázat*.) A „Tan. Lapok“ szerkesztősége tavaly illy jutalomkérdést hirdetett ki: „Mutattassék ki nyelvészetileg s történetileg a két magyar haza vármegyéi, székei, kerületei s vidékei neveinek eredete. A józan higadt nyelvészkedés, meg a történeti kutfők mellett a hagyományi s mondai elem is kellően tekintetbe veendő. Jutalom száz pengő forint.“ Mivel tavaly e kérdésre csak egyetlen egy pályamű érkezett be, azért a nevezett szerkesztőség, újra kitűzi a kérdést, s a pályázat határidejét 1860-ki febr. 25-re teszi.

(*Pályázati eredmény Szegeden.*) A „Sz. Híradó“ első számában kitűzött harmincz aranyat tevő jutalmakra érkezett pályaművekről a nevezett

lap a következő eredményt jelenti: Az első kérdésre: „*A repcze-rotar ellen-ségei*“ cím alatt csak egy pályamű érkezett be, melly azonban a bírálatot ki nem állván, számára a jutalom ki nem adatik. A második kérdésre négy pályamű érkezett, mellyek közül a bírálók egyhangu véleménye szerint a 2-ik számú, „Az ész megtestesült, elszaporodék és lakozik közöttünk“ jeligés mű felel meg legjobban a czélnak, azért a jutalom e munkának lön odaitélve. Ez értekezés czime: „Az iparosok vagy László mester;“ szerzője *Barsi József*. A „Sz. H.“ külön füzetben adja ki ez 5—6 nyomott ivre terjedő művet s előfizetői ajándékmellékletül nyerendik. — A harmadik jutalomra két beszély érkezett be, mellyek közül a *Garay Alajos* által irt „Árva fia“ című lön pályanyertes. Az első kérdésre kitűzött 10 arany más kérdés megoldására leendő kitűzve.

+ (*Szalay László*, „*Magyarország történetének*“) VI. kötetéből, mint a Pesti Napló méltán nagy irodalmi eseménykép jelenti, az első rész megjelent. E füzet 15 ivre terjed s csak öt év történetét foglalja magában. A napokban már könyvárás uton is kapható lesz. Valóban örvendetes hír; a jeles munkára még visszatérünk.

(*Minden nemzetlő megérthető általános írásmód.*) „*Posigraphie*“ cím alatt Zimonyban *Paic Mózes* egy kis füzetet adott ki német nyelven, melly egy olly már régebben sokak által keresett általános írásmód felállításának eszméjét és tervét közlé, melly szerint p. o., ha valaki magyar nyelven írta, azt olvasva a német a maga, az angol, francia szintén a maga nyelvén megértené. Ez írásmód betűi az arab számok lennének, és minden szóznak lenne egy meghatározott száma, p. o. e szót ember a 2439 szám képviselné; ha tehát a francia e számot látná, ezt a maga nyelvén *l'homme*-nak ejtené, a német pedig *der Mensch*-nek mondaná. A nevek hajtogatásának, az igék hajtogatásának (mit magyarul ragozásnak nevezünk), minden változata a tőnév után teendő számok által lenne jelelve. Így a nominativust semmi, a genitivust már a 2. szám jelelné. E szerint 2439—2 annyi mint *emberé, des Menschen, de l'homme*, mert a 2 a genitivust jeleli, s így a tőnevet minden nyelven az esetben, a magyarban az illő raggal kellene kimondani. Továbbá a hasonlító lépcsőt a 40, a tulhaladót az 50 szám jelenti; ha tehát e szám 1231 minden nyelven annyi mint *jó, gut*, akkor az 1231—40 hasonlag minden nyelven annyi mint *jobb, besser*, és ez: 1231—50 annyi mint *legjobb, am besten*. Így van a nyelv minden módosulatának, számának, személyének, idejének, módjának, esetének sat. külön száma, melly mindig a tőszó után tétetik. — Az e rendszer nyomán föltett írás szavait, akármely nemzetbeli olvassa, az egyes szavakat saját nyelvén a kijelölt eset-, mód-, idő-, vagy számba teszi, s így annak összefüggő értelmét kitalálja. Hogy ez írásrendszer létesüljön, szükséges volna megelőzőleg a világ tudósainak egy közös szótárt készíteni, mellyben meg lenne határozva, hogy minden tőszót, rag-, módszám-, idő- stb. módosulatot s az összekötő indulat stb. szokat, miféle számok képviseljék. Magától értetődik, hogy ez általános írásmód nem valami könnyű, s hogy csak azok által megtanulható, kik anyanyelvüket s ezenkívül legalább egy idegen nyelvet, elméletileg, tudományos alapossággal értenek.

(*Ács Károly*, „*Beszélgések*“ című könyve *Bukarestben*.) Ács Károly urnak nat. u. m. magyar, német, olasz, oláh, csehtő és szerb nyelven irt *beszélgéseit* annak idejében megemlítettük, valamint később azt is, hogy e könyvét Moldvába is megküldte a fejedelemnek, mire nézve *Boeresku B.* ur, a román nemzeti iskolák és az akademia (főiskola) igazgatója s a Bukarestben megjelenő „*Nationalu*“ legtekintélyesebb politikai lap szerkesztője román nyelven irt hozzá levelet, mellynek magyar fordítása következő sorait közöljük: „Uram! Nagy örömmel vettem a könyveket, mellyeket hozzám küldeni sziveskedett, hogy rendeltesük helyére átadjam. A fejedelmét annak idejében kézbesítendem, mivel jelenleg ő fensége távol van a fővárostól. Mind én, mind az iskolai közgyűlés örömmel szemléltük ön működéseit a román nyelv és irodalom megismertetése körül. Hasonló gyönyörrel említhetem fel a közeledést a két nép (magyar s román) közt, kiknek annyira érdekükben áll ez. . . . Ha máskor ez igazságot jól megértették volna!“ stb.

+ Megjelent a „*Kegeletek oltára*.“ A világtörténelem drágakődarabjaiból építette *Boross Mihály*. Második kötet 1 és 2-dik füzet. Kiadta Osterlamm Károly. Ajánljuk e tanulságos munkát ifjaink figyelmébe.

+ (*Szokoly Viktor*), fölkéri gyűjtőit, hogy az előfizetési pénzeket e hó végeig beküldeni sziveskedjenek, minthogy „*Tuttifruttiya*“ már sajtó alá van adva, s nemsokára megjelenik.

+ (*Vida Károly a kolozsvári*, „*Magyar Futár*“ című politikai lap szerkesztője jelenti), hogy lapja határozatlan ideig, t. i. az ellene „közöndháborítás“ czimén kezdett pör befejezteig, nem fog megjelenni.

+ (*Szabó Richard*) értesíti a „*Divatsarnok*“ előfizetőit, hogy e lap kiadását oktobertől kezdve *Werfer Károly* vállalta el, miután azonban erre a szükséges hatósági engedély nem érkezett le, az új kiadó pedig a lapot nagyszerűen át akarja alakítani, mire némi előkészületek kívántatnak; tehát a lap megjelenését ideiglen fölfüggeszti. Az előfizetők még ez évnegyedben ki lesznek elégitve, a várakozásért pedig műmellékletül azon képet veendik, mellyet *Orlai Petrics Soma* több főrangú nő megbízása folytán a *Kazinczy-ünnepélyre* festett: „*Kazinczy kibékülése Kisfaludy Károlylyal*“, melly 11 azon korbéli magyar író arcképét ábrázolja. A lap f. évi november 8-án indul meg.

+ (*Kis Károly*, „*Pillangók könyve*“) című humoristikus munkájára hirdet előfizetést. Hogy mikor jelenik meg, azt még a szerző maga sem tudja, de igéri, hogy lehetőleg gyors megjelenését eszközölné. Az előfizetési ár 1 ujt., melly szerzőhöz Alsó-Lendvára küldendő.

+ (*Kéler Bélától*, „*Alföldi bucsuhangok*“) című magyar ábránd jelent meg, zongorára alkalmazva. Kapható *Rózsavölgyinél* 80 ujkrért.

+ (Buda Sándor „Magyarország művelődési történetének“) kiadási jogát szerződévényileg az eddigi kiadótárs Krupinszky János urra ruházta át, miért is az illető résztvevők az előfizetési pénzeket s egyéb e munka anyagi részét illető igényeiket ezentul Krupinszky János urhoz (két-sas-utca 18. sz. a.) intézzék. A vállalat egyébiránt semmi tekintetben sem változik.

— (Figyelmeztetés.) Tisztelettel jelentem ívtartóimnak, hogy „A régibb magyar városok történeti múltja“ cím alatt megjelenendő historiai munkámra szétküldött utólagos fizetési felszólítások beküldési határideje általam bizonyos körülmények miatt meghosszabbítottván, október utóljá helyett november vége tüzetik ki; mikorra is (tájékozhatsz végett) a névjegyzékek pontos beküldését kérem. — Peste, okt. 13. 1859. — Horváth Gyula, kiadó-szerző.

+ (Liszt Ferencz munkája:) „Des Bohemiens et de leur Musique en Hongrie“ ellen egy kis röpirat jelent meg Pesten, német nyelven; szerzője Adelburg lovag, s előszót hozzá Czeke ismert zeneiész irt. Liszt munkája, mint irtuk, nemsokára magyarul is megjelenik Székely József fordítása szerint.

+ (Fáy Antal kitünő naturalista zongorász) mint a „Hölgyfutár“ írja, közelebb összeirt mintegy 80 lassu és 40 fris (tehát 120) kedves magyar dalt és csárdást, mellyek Borsodban divatoznak, s ezeket „A zongorázó vén cigány“ cím alatt 12 füzetben kiadni szándékozik.

+ (Es is jó hír.) Hallomás szerint e télen is rendeznek néhány philharmoniai hangversenyt. Előre is örvendhetnek a zene barátai ama nemes élvezeteknek, mellyeket e hangversenyek nyújtanak.

+ (Szilágyi Béláné asszonyt), ki szinpadunkon közelebb szép sikerrel vendégszerepelt, az igazgatóság szerződteté színházunkhoz. Ez ügyben mi a legtöbb magyar lappal tartunk, s kijelentjük, hogy ez elszett szerződtetést nem helyeseljük. A boldogult Hegedüsné helyébe talán jobb énekesnőket is kaphattunk volna. Vagy valóban nem keresi az igazgatóság?

— (Szinézi felszólítás.) A bukaresti hercegi színház intendánsával: Bengescu György nagybojzárral kötött szerződés nyomán, a jövő 1860-ik év, óhítu naptár aprilis 15-én a bukaresti főszínházat magyar előadásokra nyit meg; szinpadra népszínművek, operák, balletok és nemzeti táncok, teljes díszű kiállítással hozatván, általában a nemzetiség és hazai színművészet becsületének megfelelő társaságot ohajtván szervezni, tisztelettel felszólítom a népszínművek — helyesebben tán népdramák — tekintetében a drámai, továbbá az opera és táncszemélyzeti tagokat szervezendő társaságomhoz; azon előleges figyelmeztetéssel, hogy minden tag külföldre szóló utlevéllel lássa el magát. Felvértés elhárítása végett a „Kolozvári színházi közlöny“ című hírlap ügyében is jelentem egyszersmind, hogy nyári, színészeti vállalkozásaim miatt, e lap csak a téli időnyben jelenik meg évenként, mellyre november 1-től virágvasárnapig 5 uforinttal minden cs. k. postahivatalnál, és Kolozsvártt Stein könyvkereskedő urnál már most elő fizethetni. — Havi Mihály, a kolozvári nemzeti színház igazgatója és a „Kolozvári színházi közlöny“ szerkesztő-kiadója.

+ (A pesti műegylet titkárának jelentése a jövő évi műlap ügyében.) „Miatán a f. évi jun. 3-án tartott közgyűlés által 1860. évi műlapul megválasztott „Zách Felicián“ című Orlai Petrics Samu által készített vázlatnak a közgyűlés határozata szerinti némi változtatással és módosítással történni kellő kivitele a festész saját nyilatkozata szerint, nem f. évi dec. végeig, hanem csak jövő évi febr. hóig lehetséges; e késelem által azonban, mint-hogy a képnek köre rajzolása, 6—7 hónapot, és nyomtatása szintén 6—7 hónapot igényel, — az igazgató választmány azon kellemetlen helyzetbe ejtetnék, hogy részvényeseinek a műlapot kellő időben ki nem szolgáltatathatván, jövőre sok részvényest a résztvétől elidegenitene; minthogy továbbá az igazgató választmányának szabályilag kikötött kötelesege a műlapról kellő időben gondoskodni, illy műlapul pedig a folyó hóban kiállított, Wágner Sándor hazai művész által készített történeti kép „Dugonics Titus hősi feláldozása Nándorfehérvár ostromlása alkalmával 1455. évi jul. 21-én“ mintegy magától ajánlkozik; azért e képnek ezen célra megvétele és galvanographiai módon 1860-évi műlapul Schöninger Leo müncheni galvanograph által elkészíttetése határozottatott, Orlai Petrics Samu „Zách Felicián“ képe az ezt követő 1861-évre maradván műlapul.“

M i u j s á g ?

+ (A Kazinczy ünnepre) megjelenendő könyveken s érmeiken kívül, — Kazinczy tiszteleté még más becses emléket is szereshetnek maguknak. Ez Kazinczy mellszobrának fényképe, mellyet Simonyi fényképírónk a Marsalko által kijavított márvány-szobor után több száz példányban készített. Egy-egy kép ára 50 uj kr. lesz, diszes keretben 1 ujft. — Együttal figyelmeztetjük olvasóinkat Plachy István „Kazinczy dicsőítését“ ábrázoló alkalmoszerű képre, melly eredetileg a „Hölgyfutár“ mellékleteként jelent meg s most 1 ft. 20 kron kapható Pfeifer könyvvarusnál, Sester papirkereskedőnél s a festésznél (kigyóutca 4. sz.). — A nemzeti színházban Kazinczy napján, Vörösmartynak gyönyörű magyar nyelven irt „Aldozat“ című szomorujátékát fogják adni.

△ (A pozsonyiak) Schiller százados születésnapját nov. 10-én ülik meg. Vajjon megülik-e a Kazinczy-ünnepet is?

— (Suck Róza) szép tehetségű fiatal gordonkaművésznőnk hosszabb műtra készül Németországba; előbb azonban ma d. u. 4¹/₂ órakor hangversenyt rendez a nemzeti muzeumban. Bécsbe is meghívták egy hangversenyecslusra. — Mai vasárnapi hangversenye sok élvezetet ígér. Részt vesznek benne Suck Róza kivül: A nemzeti színház zenekara, Hollósy L.-né, Munkácsy-Felekiné (a ki Vida József „Anyai fájdalom“ című versét szavalja), Bignio, Huber Károly; a zenekart Doppler vezeti.

+ (A Kazinczy emlékére festett képen) következő irodalmi egyéniségek fordulnak elő: Kiss Károly, Bártfai László, Szemere Pál, Vörösmarty, Kazinczy, Kisfaludy Károly, Toldy, Helmecezy, Bajza, Zádor; nők pedig Bártfainé és Szemeréné. — A kép Orlai Petrics műve.

+ (Meyerbeer megint új operát ír.) Közelebb a párisi „Theatre St. Martin“ igazgatójával lépett szerződésre, kötelezvén magát zenét írni a „Goethe ifjusága“ című dráma szövegére.

+ (László József) nyugalmazott jeles színművésznök Kolozsvárra készül, hogy ott állandóan letelepüljön.

+ (Jankó János jeles fiatal festésznök) a napokban egy „folyópartoni öntösködést“ ábrázoló olajfestményt végezett be. E kép mind compositio, mind kivitel tekintetében igen sikerült; illy műnek a külföldre kivándorlása csak becsületet szerez nemzetünknek. A kép ugyanis egy porosz k. tanácsos megrendelése folytán készült, ki Magyarországon utaztakor biztosította Jankót, hogy azon esetre, ha a megbízást kielégítőleg teljesíti, Berlinből több hasonló megrendelésre számíthat. A jeles kép, melly külföldre kivándorlása előtt a műtárlatban is ki lesz állítva, kétségkívül megnyerendi a porosz tanácsos tetszését.

+ (A pesti műegylet) a legközelebbi képtárlatból a következő festményeket vásárolta meg kisorsolás végett: „Fürdő leány“, Decker Györgytől; „Berchtesgadeni tó környéke“, Poepeltől; „Alföldi mezei virág“, Jankótól; „Gyümölcs“, Barabás Henriettétől; „Dugonics Titus hősi feláldozása Belgrád ostrománál 1455. jul. 21-én“, Wagner Sándortól. — Teljes elismeréssel kell megemlítenünk, hogy a műegyleti választmány az idén sokkal több figyelmet s méltánylatot tanusít hazai művészeink iránt, mint eddig.

+ (A magyar kanászkalap) ugyancsak felkapott az ugorkafára. Bauer Ferencz pesti kalapgyárnok épen most készített el egy illy kalapot a francia császárné számára és rendeletére. Legfinomabb fekete nemezéből készült az, s gyönyörű alakja van; habos selyemmel van körülszegve, ugyanilly, aranyrojtos széles szalag lógg le róla. A diszítést fodros fekete toll egészíti ki.

△ (Új személyszállító-gőzösök,) Bécs és Pest közt, a ködös idők miatt már nem járnak.

+ (A pesti német szabó-czéh), ugylátszik, szeret gazdálkodni; a napokban tett be a takarékpénztárba 300 ftot. Néhol a mesteremberek azon régi de épen nem helyeselhető szokást követik, hogy a czéhmesternél, időnkint összegyülekezve, a czéh jövedelméből lakomákat csapnak. Ezen urak okosan cselekednének, ha a pesti német szabó-czéh példáját követnék.

— (Északi fény.) Hazánk északi vidékeiről több helyről értesülünk, hogy ott az újabb időben igen gyakran láthatni most azon nálunk eddig ritka égi tűneményt, igen szép északi fényt. Németországi lapok is igen gyakran hoznak most illy tudósításokat. Egy bécsi lap is szólván e körülményről, azon megjegyzést teszi, hogy az északi fény már olly állandó rovat lesz a hírlapokban, mint a magyarországi rablások. Hozzá tehetne volna, mint az ő elmés észrevételei. Hat nem tudja a jámbor, hogy az ő kebelbeli „Criminalstatistikája“ aránylag tiszerte nagyobb virágzásban van s a nyers rablásnál még galádabb, bár finomabb gazságokat tartalmaz? Tessék csak azokat a „végtárgyalásokat“ olvasni, mellyel olly bőségesen töltik hasábjaitak.

+ (Ismét Blondin, a kötéljáró.) Valóban híres ember az a Blondin! Most meg egy Bowker nevű ur azt állítja a „Times“-ban, hogy ő tulajdon szemével (nem máséval) látta Blondint a Niagara fölött kötélen keresztül menni. Két-három-ezer ember jelenlétében történt ez mindannyiszor; az utóbbi időben már évenként szokta végezni veszélyes utját. De végre meglakolt vakmerőségeért, mint egy amerikai lap írja: utolsó veszélyes sétája alkalmával áldozata lett nyaktörő művészetének. Utjának kétharmadát már megtette, midőn az eddig felhők közt járó nap egyszerre előbukkan. Ez, ugy látszik, Blondint megzavará, néhány percze megállt, azután ujra megindult, de sokkal lassabban mint előbb. Pár percze mulva ingadozni kezdett, s egyik térdét a kötéltre támasztotta. A közönség nagy aggodalommal leste a kimenetelt. Még néhány lépést tett előre, midőn az egyensúlyt tökéletesen elvesztve, hanyatt a kötéltre esett, melly erősen meg levén feszítve, a szenvedett lökés folytán ruganyosságot nyerve, olly magasra dobá a kötéltáncost, hogy ez vissza nem a kötéltre, hanem az alatta tátongó iszonyu mélységbe zuhant, s a hullámok közt végkép eltűnt. Hir szerint Blondin ez utolsó szerencsétlen sétájával örökre be akarta fejezni hajmeresztő játékát, hogy azután Európába visszatérve, nyugalomban élvezhesse azt a 160 ezer frankot, mit veszélyes művésze által szerzett. Azonban a sors keresztülhuzott számításán. Né-melly lap már ünnepélyes temetését is közlé. Egyébiránt az amerikai újságíróktól kitélik, hogy egyszer csak megint előteremtik Blondint, hogy tovább is blondítsák vele a világot.

△ (Visszatérünk a régire.) Legközelebb 15,000 szarvasmarhát hajtottak Szegedről Pestre s tovább. A kereskedők a szállítás e módját olcsóbbnak tartják, mint a vasut használatát. (Vajjon, mit mondanak erre a vasut-társaságok?)

+ (Gesztenyekör.) Velenczéből írják, hogy az idén nemcsak a szőlő, de a gesztenye is veszni kezd, és pedig olly mérvben, hogy a termett gyümölcsnek fele használhatlan.

+ (Hegymászási betegség.) Azok az angol utazók csak furcsa emberek, az utazást nem is tartják utazásnak, ha csak valami óriási hegyet meg nem másznak. Londonban már formaszertint Almászó klub is alakult, s eddig sok érdekes hegymászási leírását és rajzát adja egy új utazási könyv. E munka egyik dolgozó-társa azt állítja, hogy a hegymászási szenvedély valóságos betegség az angol utazóknál, nevezi azt „cacoches scandendi“-nek s gyógyíthatatlannak mondja.

+ (Bécsből írják), hogy Koller bécsi festész azon magas megbízást kapta, hogy fesse le azon jelenetet, midőn a megtalált magyar korona Ő Feliségének átnyújtott.

+ (Házassági adat.) A francia „Siécle“ szerint azon három hó alatt, mellyet a francia sereg Olaszországban töltött, francziák és olasz nők közt több házasság jött létre, mint az osztrákok és olaszok közt 54 év alatt.

Színházi napló.

Péntek, okt. 14. Szilágyi B.-né föllépteül: „Tücsök.“ Falusi életkép 5 felv. Birchpfeiffer Sarolta után fordította Bulyovszky Lilla. A fiatal művész „Fanchont“ játszta, azon szerepet, mellyet elhunyt Hegedüsnek oly kitűnőleg személyesített s oly szeretetreméltóvá tett; vajha ugyanezt mondhatnók Szilágyiné asszonyról is!

Szombat, okt. 15. Markovics Ilka k. a. első föllépteül: „Észak csillaga.“ Opera 3 felv. Meyerbeertől. A hírlapokban sokszor emlegetett fiatal művész első föllépte „Prascovia“ szerepében igen szépen sikerült, s nagy mértékben igazolta a hozzákötött reményeket. Iskolája jeles, hangja nem annyira erős, mint kedves, trillái kezdőtől igen jók; színházi otthonossága sokkal nagyobb, mintsem első fölléptétől várni mertük volna; tag- és arczjátéka ügyes, élénk; általában minden tekintetben sok szép reményvel bíztat, s e pályán szorgalom mellett szép jövőre tarthat számot. A közönség többször megtapsolta, de még többször a mindig kedves Hollósy L.-né. Benzának, mint mindig, igen jó kedve volt. Ellinger és Köszeghi is szépen énekeltek. A színház tömve volt.

Vasárnap, okt. 16. „Mátyás, király less.“ Eredeti színmű 5 felv. Szilágyi Ligetől. Vasárnapi historiai darabnak igen jó. Az előadás sikerült volt; csak az kár, hogy az olyan magyar főurak, minők az országgyűlésen ezuttal (s így jelenetekben máskor is) kiálltak, nagyon rontják az illúsiót. Nem lehetne-e legalább egy részök helyett idősebbeket fogni s szebb „mundérba“ bujtatni?

Hétfő, okt. 17. Másodszor: „A tündérújjak.“ Színmű 5 felvonásban. Írták Scribe és Legouvé; fordította Feleki Miklós. Teli ház, összevágó előadás, nagy tetszés.

Kedd, okt. 18. „Velencei kalmár.“ Dráma 4 felv. Shakespearctól. E darab főszerepe Shylock zsidó. A „P. N.“ elégnék tartja ezen előadásról annyit írni, hogy: „Shylock Tóth volt.“ (Valaki úgy ne olvassa, hogy: Shylock tót volt.)

Szerda, okt. 19. Először: „A windsori vig nők.“ Vigopera 3 felvonásban Shakespeare vigjátéka után. Zenéjét szerző Nicolai Otto. — Végre új opera, még pedig kedves, eleven, mulatságos opera. A telied teli színház nagy kortyokban élvezé e ritka szerencsét. Az előadás zenei, ének s tánczrése elég kerek volt — hanem operatagjaink játéka (a mi itt szükséges volna) csak igen szerény igényeket elégíthet ki. — Második előadását várjuk.

Csütörtök, okt. 20. Harmadszor: „Özvegy és proletár.“ Eredeti vigjáték egy fel. Beöthy Lászlótól. Ezt követte, először: „Egy szép asszony betege.“ Eredeti vigjáték egy felv. Irta Bús Vitéz.

Szerkesztői mondanivaló.

4744. Z . . . ti. Kérjük a közleményeket s a kiadhatóság esetére szívesen teljesítjük a kívánatot.

4745. Csótaj. F. K. A panaszt előlegesen közöltük az illető helyen s teljes reményünk van, hogy a sérelem kellőleg orvosoltatni fog.

4746. Miskolcz. F. M. Köszönettel vettük. Most már lehet s el is foglalandja illető helyét.

4747. Sz. H. szerk. A cikket vettük, s magunk is hasznát vehetjük. Távol hazánkba kívánáságát szívesen teljesítjük.

4748. Késmark. R. M. A levél első része oly tárgy, mely közlésre nem alkalmas. — Hát okt. 1-eje szerencsésen elmúlt!

4749. A b-i levelezőnek. Bizony ideje már, hogy elfoglalja ön eredeti állomását s bevégezze vidéki sétáit. Örömmel olvastuk levelében: „Mióta nem láttuk egymást, megszépültem, azaz: meghíztam; ezenkívül árvalánhajás kalapot viselek, gubics-szipkából szivarozok és bunkós bottal járok.“ Mindez nagyon jól állhat illy tudós férfinak; kérjük a photographiáját. Hanem — „menj kolostorba, Ophelia.“ különben ez az ország még vissza adja önnök régi — constitutióját. — Nyilt ajtóknál várjuk.

4750. Latlak ismét, te vén Debreczen! Gyenge humoru versezet s végén a bunkója talán igazságot, de nem elmésséget rejt magában, a végszavak szerint:

„S most mily nagy lett álmélkodásom, —
Olyan csudát nem láttatok! —
Ime én megvénehdtem, ó meg
Szent ég! egész megifjudott!“

(A többi küldemény még kevésbé használható.)

2751. Kezy Domokos. A gyűjteménybe soroztuk; annak idejében kiállítjuk mások tánulságára s örömére, előbbi társával együtt. Ön pedig csak gyűjtőgeesen szorgalmasan a jó remény fejében.

2752. Szébb hazába elröppült már a kis fecske. El bizony, már a nagy golya is. De majd visszajönnek a rutabb hazába. Szébb az a másik vers, melly így kezdődik: „Ha az Isten így szólana hozzám:“ azaz: ha azt kérdené öntől: mi kell neked, édes fiam, e világnak minden kincse, avagy hír s dicsőség? akkor ön azt felelné:

„Nem vágyom én olyan sokra nagyon,
Csak az a szóke kis leány két nekem!“

Más emberben is könnyen támadhatna illy szerény felelet, de erre ismét azon kérdés merülhetne fel: vajjon azon „szóke kis leánynak,“ ki nekünk annyira két, nem lennének-e mi tulságosan boldok? — Más szóval, még az illy közönséges delgokat is szebb formában szeretnők elmondva látni.

2753. Bariska megérkezett, és jönni fog, ha jönni — lehet.

Nyilt tér.*)

Bene István felhatalmazott ügynök s tudakozó-intézet tulajdonosa Bécsben tudatja a nagyérdemű közönséggel, hogy f. é. október 10-e óta új szálláson van s ügyleti irodáját (az Alser-külvárosi Währingi utcából)

a „Michelbaurische Grund Währingi utcába 17. szamu ház első emeletébe 14. ajtó tette át.

Ez alkalommal köszönetet mondván az eddig tanusított kegyes bizalomért, bátorkodik azt továbbra is kikérni s egyuttal figyelmeztetni a közönséget, hogy tavaly közzétett hirdetményében tett ígéreteinek jövőre is megfelelni akarván, mindennemű ügylet gyors elintézését ígérheti. Névszerint kedves ajánlatot vél tenni, a t. cz. gazdaközönségnek, azon ígérettel, hogy mindennemű, nála megrendelt gazdasági eszközöket és gépeket részbenkénti lefizetésre megszerez, mi végre a bécsi első gyárosokkal lépett összeköttetésbe; nem különben ajánkozik, hogy nagyobb vagy kisebb pénzkölcsönöket is kieszközöl, a nélkül, hogy az illető kölcsönvevőnek Bécsbe kellene utaznia; csupán az illető okmányok felküldetése kívántatik, s két hét mulva biztos tudósítás adatik az eredményről.

Ez ügyleti intézet körébe tartozik még a mondattokon kívül:

Mindennemű adásvevés, haszonbérbe adás eszközése, házakra, házhe-lyekre, üres telkekre, kisebb nagyobb ingatlanokra, ipar- és más üzletekre, kézművekre; — építkezési tervek, költségvetések és rajzok, továbbá mindenféle gépek készíttetése; — felvilágosítások létező ipar, gazdasági kereskedelmi viszonyokról s tárgyakról; — kereskedelmi összeköttetések eszközése bel- és külföldön; — távirati sürgönyök elküldése; — mindenféle iratok elkészítése, fordítása és másolása az országban divatozó nyelveken, folyamodványok szerkesztése ö cs. kir. Felségéhez, a m. miniszteriumokhoz; és országhatóságokhoz; — gazdasági tiszték, ugyszintén alsóbb rendű szolgálk s házi cselédek, továbbá iparos segédek, kereskedelmi ügynökök, utazók, segédek, gyakornokok s tanulók, nem különben tanítók, nevelők, nyelv- s zenemesterek szerzése s felfogadása, végre tőkék s érték-papírok szerzése s váltók eladása, biztosítási ügyek s általában mindennemű megbízások pontos, gyors és lelkiismeretes teljesítése — ezek tartoznak ez ügyleti intézet munkakörébe, s legyen szabad arra a t. cz. magyar közönség nagybecsű figyelmét ismételve felhívni. — Bécs, okt. 17. 1859.

Bene István,
felhatalm. ügynök s tud. intézet tulajdonosa
(a fent olvasható czim alatt.)

*) E rovatban közölt cikkekért csupán a sajtóhatóság irányában vállal felelőséget a Szerk.

HETI NAPTÁR.

Hó- és hetinap	Katholik. és Protest. naptár	Gör.-orosz naptár	Nap- kelet nyug.		Izraell. naptár	Hold- kelet nyug.		
			6. p.	ó. p.		6. p.	ó. p.	
Oktober			Okt. (6)		Tisri R.			
23 Vasárn.	B19 Kapiszt.	B18 Sz.	11 D 19 Fül.	6 31	4 58	25	3 14	3 29
24 Hétfő	Ráfael főang.	Ráfael	12 Probus	6 32	4 57	26 Absal.	4 34	3 50
25 Kedd	Krizanthus	Kr. Dár.	13 Karpus	6 33	4 55	27	5 55	4 9
26 Szerda	Dömötör v.	Dömöt.	14 Naz. Gerg.	6 35	4 53	28 Abdiás	7 15	3 34
27 Csütört.	Sabina szüz	Sabina	15 Luczián	6 36	4 52	29	8 34	5 5
28 Péntek	Simon Judás	Sim. Jud	16 Longinus	6 38	4 50	30 Rosch.	9 51	5 43
29 Szomb.	Zenobius	Narcis	17 Oseás pr.	6 39	4 49	1 March	10 57	6 31

Holdnegyed: ● Ujhold 26-án 1 óra 48 perczkor reggel.

TARTALOM.

Samyl cserkeszevér (két arczképpel). — A vén cigány. Vida József. — Fehér-hegységi utiképek (vége az I. résznek). — Az utolsó budai basa (folyt.) Jókai Mór. — A választói kastély Erdélyben (képpel). — Visszapillantások az olasz hadjáratra: VII. A halottak eltemetése (képpel). — A növényélet külső tényezői. Dr. Soltész J. — Tárház: Kazinczy Ferencz születésének százados évnapja. — Felszólítás a „Szigethi Vészkyony ügyében. — A tárogató nyomai a jász-kunoknál. — Egy vidéki ember levelei Pestről I. Nagy Tamás. — Irodalom és művészet. Mi újság? Színházi napló. Szerk. mondanivaló. Nyilt tér. Heti naptár.

A Politikai Ujdonságok 42-ik számának főtartalma: Napoleon Bordeauxban. — Protestans egyházi ügy. A tiszántuli ref. egyházkerület felirása. Heti krónika. — Tárca: Kazinczy Ferencz születésének százados évnapja. Vidéki közlemények. Rendes rovatok.

Felelős szerkesztő: Pákh Albert (lak. uri-utca 12. sz.)

A Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok előfizetési díja egy negyedévre 2 ft. 50 kr. ujpénz.
A Vasárnapi Ujság és Magyar Sajtó előfizetési díja egy negyedévre 5 „ — „ „